

Kristiina Tiainen

“Jos vaikka tapahtuu sellattis, että ilmastonmuutoksen takia maapallosta tulee asuinkelvoton?”

Ilmastonmuutos aiheena lastenteatterissa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Teatteri-ilmaisun ohjaaja

Esittävä taide

Opinnäytetyö

9.12.2016

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Kristiina Tiainen “Jos vaikka tapahtuu sellattis, että ilmastonmuutoksen takia maapallosta tulee asuinkelvoton?” – Ilmastonmuutos aiheena lastenteatterissa 36 sivua + 2 liitettä 9.12.2016
Tutkinto	Teatteri-ilmaisun ohjaaja
Koulutusohjelma	Esittävä taide
Suuntautumisvaihtoehto	Soveltava teatteri
Ohjaaja(t)	Irene Kajo, teatteripedagogi, TeM
<p>Opinnäytetyössä tutkitaan lastenteatterin mahdollisuuksia voimauttavassa ympäristökasvatustyössä alakouluikäisten kanssa. Työssä etsitään tarpeellisia kysymyksiä, joita työryhmän on hyvä esittää itselleen valmistellessaan esitystä ahdistavasta ja monimutkaisesta, mutta tärkeästä ilmastonmuutosaiheesta alakoulun oppilaille. Tapausesimerkkinä käytetään keväällä 2016 ensi-iltansa saanutta alakouluikäisille suunnattua ilmastonmuutosaiheista kiertävää lastenteatteriesitystä ja -työpajaa <i>Zä-däm! Supersankari sulla on pöksyisäs</i>.</p> <p>Ensin esitellään, miten draaman työvälineet palvelevat ympäristökasvatuksen tavoitteita, sekä kartoitetaan, millaista lastenteatteria viime vuosina on ilmastonmuutosaiheesta tehty. Tämän jälkeen tutkitaan eri kirjallisuuslähteiden, alakouluikäisten lasten ryhmähaastattelun ja tekijän oman kokemuksen kautta, mitä erityistä liittyy ilmastonmuutosaiheen käsittelyyn teatterin keinoin alakouluikäisten kanssa nimenomaan kouluympäristössä.</p> <p>Tapausesimerkin kautta pohditaan valintoja, joita työryhmä teki <i>Zä-däm</i>-projektissa voimauttavaan ilmastonmuutosaiheeseen esitykseen pyrkiessään. Myös projektin vaikutuksia arvioidaan saman alakouluikäisten lasten ryhmän haastattelun avulla puoli vuotta esityksen jälkeen.</p> <p>Lopputuloksena tärkeimmiksi ilmastonmuutosaiheisen lastenteatteriesityksen rakennuspalloiksi nousevat kohderyhmälle sopivan tulokulman etsiminen aiheeseen, toiveikas loppuratkaisu sekä esityksen riittävä purku ja teemojen jälkikäsittely. Myös valittujen esityksellisten keinojen tulee olla kohderyhmälle sopivia aiheen käsittelyä ajatellen.</p>	
Avainsanat	ilmastonmuutos, lastenteatteri, ympäristökasvatus

Author(s) Title	Kristiina Tiainen “What if such a thing happens that the planet Earth becomes inhabitable because of the climate change?” – Climate change as a theme in a play for children
Number of Pages Date	36 pages + 2 appendices 9 December 2016
Degree	Drama instructor
Degree Programme	Performing arts
Specialisation option	Applied theatre
Instructor(s)	Irene Kajo, Theater Pedagogy, MA
<p>The final report studies the possibilities of children’s theater in empowering environmental education with elementary school children. The report aims at finding the necessary questions to ask when preparing a play for the elementary school aged children about the agonising and complex but yet very important subject of climate change. As a case example, a children’s play and workshop <i>Zä-däm! Supersankari sulla on pöksyissä</i> is used. It was a play with a climate change theme touring in elementary schools and it premiered in the spring 2016.</p> <p>First, the final report presents how drama tools can be used to serve the goals of environmental education and how in the past years, climate change has been used as a theme in plays for child audiences. Second, the report studies the special points to consider when addressing the theme of climate change in a theater play at an elementary school through different literary sources, as well as a group interview with elementary school children and the author’s own experiences.</p> <p>The choices made by the working group in the process of aiming for an empowering play on the theme climate change are studied through the case example. Also, the effects of the case project are evaluated with the help of a group interview with the same group of elementary school children half a year after seeing the play.</p> <p>As a result ,the most important building blocks for a climate change themed play for children show to be as follows: finding an appropriate point of view on the climate change theme suitable for the target audience, dénouement with an element of hope and adequate post-processing of the play. Moreover, the selected means of theater must be suitable for the target audience and the theme.</p>	
Keywords	climate change, environmental education, theater for children

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Miksi teen teatteria ilmastonmuutoksesta?	3
3	Teatteri ja draama ympäristökasvatuksessa	4
3.1	Draama ympäristökasvatuksen välineenä	4
3.2	Ilmastonmuutosaihe lastenteatteriesityksissä	6
4	Ilmastonmuutos ja alakouluikäiset lapset	7
4.1	Alakouluikäisten ajatuksia ilmastonmuutoksesta	8
4.2	Kouluvierailijan vastuu	12
5	Kuinka rakentui projekti <i>Zä-däm</i>	15
5.1	Työtavoista	16
5.2	Tarina	19
6	Valintoja matkalla kohti voimauttavaa esitystä	21
6.1	Aihe	21
6.2	Samaistuttava vai etäännytetty?	22
6.3	Kuinka välittää ilmastonmuutoksen uhkakuvat lapsiyleisölle?	24
6.4	Kuinka selittää ilmiöitä ja antaa tietoa?	26
6.5	Onnellinen loppu?	27
6.6	Esityksen purku ja jälkikäsitteleminen	28
7	<i>Zä-däm</i> -projektin vaikutuksista	31
8	Lopuksi	35
	Lähteet	37

Liitteet

Liite 1. Haastattelukysymykset, ryhmähaastattelu: 6.4.2016.

Liite 2. Haastattelukysymykset, ryhmähaastattelu: 28.11.2016.

Tänään nousen seisomaan
tänään aion olla rohkea
En välitä mitä muut aattelee
Mä, uskon muutokseen

Tänään aion lähteä maailmaan
tänään tietäni kulkemaan
Eivät riitä muiden lupaukset
Mä kirjoitan oman tulevaisuuden

Jäähyväiset öljylle, johon uskottiin
Jäähyväiset krääsälle, jota turhaan palvottiin
Jäähyväiset ahneudelle, joka meidät lumoo
Jäähyväiset saasteille, jotka elämää tuhoaa

Maailma on salaisuuksia täynnä
joka hetkessä asuu ikuisuus
joka kadulla asuu ihminen
sisällään supervoimia

Tulevaisuus on tuulivoimaa, puhdasta energiaa
Tulevaisuus on aurinkovoimaa, elämää luovaa
Tulevaisuus on lasten, sukupolvi muutoksen
Tulevaisuus on supervoimaa, joka maailman pelastaa

Sävel: Kollaa kestää - "Jäähyväiset aseille"
Näytelmästä Zä-däm! Supersankari sulla on pöksyissä.

1 Johdanto

Kun puhutaan valtavista ahdistavista ympäristöongelmista, kuten ilmastonmuutoksesta, puhutaan samalla tämän päivän lasten tulevaisuudesta. Vaikka aihe olisi kuinka pelottava tai monimutkainen, mielestäni lapset ansaitsevat saada tietää heidän tulevaisuutensa uhkaavista tekijöistä ja erityisesti siitä, miten he itse voivat niihin vaikuttaa. Kokeukseni mukaan jopa ympäristökasvatuksen kentällä törmää jatkuvasti ajatteluun, että alakouluikäisen ainut mahdollisuus vaikuttaa ympäristöongelmiin on suurin piirtein roskien laittaminen roskikseen. Kuitenkin lapsia ympäröivät nykyään kaikkialla vahvat kulutusmyönteiset viestit ja markkinointi tunnistaa hyvin myös alakouluikäisten kuluttajien kohderyhmät. Siksi koen, että on tärkeää ottaa rohkeasti esiin myös kolikon kääntöpuoli ja puhua ympäristövaikuttamisesta myös alakouluikäisille. Kuitenkin vastuullisesti ilman syyllistämistä ja aina toivoa herättäen.

WWF:n ympäristökasvattaja Sanna Koskinen kirjoittaa väitöskirjassaan: ”Demokratian elinvoimaisuus edellyttää aktiivista kansalaisuutta eikä siihen kasvaminen ole itsentään selvyyttä (Koskinen 2010, 11).” Koskinen on tutkimuksessaan nivonut yhteen ympäristökasvatuksen ja kansalaiskasvatuksen ympäristökansalaisuuden avulla. Koskinen korostaa, kuinka ympäristökasvatuksen ja lasten ja nuorten osallistumisen oikeutus on tänä päivänä lainsäädännön, opetussuunnitelmien ja useiden kansallisten ja kansainvälisten sopimusten ansiosta vahva. Kuitenkaan lasten osallistaminen ei kunnissa ja kouluissa toteudu riittävässä määrin käytännössä kuten lasten lähiympäristön suunnittelussa. (Koskinen 2010, 5-11.) Erityisesti näinä demokratian kriisin aikoina mielestäni jo lapsilla tulee olla ennen täysi-ikäisyyttään sananvaltaa ja mahdollisuus vaikuttaa valinnoillaan omaan tulevaisuuteensa. He tarvitsevat halua, tietoa, taitoja ja mahdollisuuksia vaikuttaa. Heidän tulee kasvaa pienestä asti kansalaisiksi, jotka eivät tyydy siihen, mitä ylhäältä on valmiiksi annettu. Jokainen voi olla se, joka laittaa suuren muutoksen liikkeelle. Epäkohtiin voi aktiivisesti tarttua ja maailmasta voi itse tehdä paremman paikan.

Lapsiyleisöille uraa uurtavaa taiteellista ja kokeellista teatteria yli 40 vuotta tehnyt ruotsalainen teatteriohjaaja Suzanne Osten sanoo: ”Kiinnostava aikuisten teatteri käsittelee valtaa ja sitä, mistä ei saa puhua. Saman täytyy koskea siis myös lastenteatteria, tosin hieman eri perspektiivistä... Lapset tarvitsevat koskettavia ja ravisuttavia näytelmiä

heidän elämästään. Näytelmiä, joissa käsitellään heidän eksistentiaalisia kysymyksiään.” (Lonka 2011, 8-9.) Teatterin ja draaman työvälineet ovat erinomainen keino lähestyä monimutkaisia aiheita ja tunteita eri näkökulmista moniäänisesti. Mielestäni teatterintekijöiden tulee jatkuvasti haastaa itseään ja löytää keinot käsitellä lapsia koskettavia vaikeitakin aiheita ikäryhmälle sopivalla voimauttavalla tavalla.

Tavoitteeni teatteri-ilmaisun ohjaajana on aktivoida ihmisiä itse kehittämään uutta yhteiskuntaa, joka kukoistaa maapallomme rajat tuntien. Tässä opinnäytetyössä lähestyn tätä tavoitetta tutkimalla lastenteatterin mahdollisuuksia voimauttavassa ympäristökasvatustyössä alakouluikäisten kanssa. Käyn läpi, mitä tulisi ottaa huomioon, kun tehdään ilmastonmuutosaiheinen esitys alakouluun. Käytän tapausesimerkkinä ohjaamaani alakouluikäisille suunnattua ilmastonmuutosaiheista kiertävää lastenteatteriesitystä ja -työpajaa *Zä-däm! Supersankari sulla on pöksyissä*. Näytelmä ja työpaja käsiteltiin maalis-toukokuussa 2016 ja esityskokonaisuus kiersi kouluissa touko-kesäkuussa. Osana käsikirjoitusprosessia haastattelin huhtikuussa Taalintehtaan alakoulun oppilaita aiheesta ilmastonmuutos. Puoli vuotta esityksen jälkeen marraskuussa haastattelin samoja oppilaita uudelleen. Tämä prosessi haastatteluineen muodostaa opinnäytetyön tapausesimerkki-aineiston.

Luvussa kaksi avaan omia taustojani; miksi olen päätenyt ympäristökasvattajaksi ja miksi ilmastonmuutosaihe on minulle tärkeä. Luvussa kolme esittelen, miten draaman työvälineet palvelevat ympäristökasvatuksen tavoitteita sekä kartoitan millaista lastenteatteria viime vuosina on ilmastonmuutosaiheesta tehty. Luvussa neljä tutkin eri kirjallisuuslähteiden, alakouluikäisten lasten ryhmähaastattelun ja oman kokemukseni kautta, mitä erityistä liittyy ilmastonmuutosaiheen käsittelyyn teatterin keinoin alakouluikäisten kanssa nimenomaan kouluympäristössä. Luvussa viisi esittelen tapausesimerkin eli oman ohjaustyöni *Zä-däm! Supersankari sulla on pöksyissä* ja luvussa kuusi pohdin valintoja, joita teimme tässä projektissa voimauttavaan ilmastonmuutosaiheiseen esitykseen pyrkiessämme. Luvussa seitsemän arvioin projektimme vaikutuksia apunani saman alakouluikäisten lasten ryhmän haastattelu puoli vuotta esityksen jälkeen. Lopuksi luvussa kahdeksan summaan yhteen *Zä-däm*-projektin ja opinnäytetyön myötä oppimaani sekä hahmottelen tulevia ilmastonmuutosaiheeseen liittyviä tavoitteitani.

2 Miksi teen teatteria ilmastonmuutoksesta?

Ilmastonmuutos on erikoinen ilmiö. Toisaalta se muuttaa parhaillaan maapallomme elinolosuhteita dramaattisemmin kuin mikään muu ihmistoiminta maapallon historiassa. Mutta toisaalta jokapäiväisessä elämässämme, kun katsomme ulos ikkunasta, emme huomaa mitään muutosta. Mielestäni ilmiöön liittyvät faktapohjan lisäksi olennaisesti tunteet. Meidän olisi reagoitava tekemällä radikaaleja muutoksia yhteiskuntaamme ja elintapoihimme juuri-nyt-heti-mielummin-eilen, mutta missään ei näy verta, tulta tai edes savua, jotka saisivat aikaan tuon tarvittavan akuutin reaktion. Ihmisen mieli tarvitsee dramaattisia tunteisiin vetoavia tarinoita ja kuvastoa. Siksi median monet kanavat iskevät verkkokalvoillemme kuvia yksinäisellä hiutuvalla jäälautalla hädissään seilavista jääkarhuista. Aikuisena olen osannut näiden dramaattisten kuvien ajamana hankkia tietoa, yhdistellä ilmiöitä toisiinsa ja muodostaa näin oman tulkintani aiheesta ilmastonmuutos ja sen mahdolliset seuraukset. Mielikuva on pelottava. Kuvanauhalla välkyvät kuvat kuivuudesta, nälänhädästä, tulvista, pakolaisista, sodista. Joskus ilmastonmuutoksesta keräämäni tieto ja sen aikaansaamat tunteet saavat minut jopa valvoamaan öisin ja pohtimaan, olenko tehnyt peruuttamattoman kamalan virheen synnyttäessäni tähän maailmaan lapsen, joka elinaikanaan joutuu hyvin todennäköisesti todistamaan tätä ilmastonmuutoksen dramaattista kuvastoa oikeasti.

On ilmiselvää, että minun aikuisena on kannettava vastuu ilmastomuutoksesta ja muista maailman ympäristöongelmista yhdessä muiden maapallon aikuisten kanssa. Meille jokaiselle se tarkoittaa hieman eri asiaa. Jotkut pyrkivät parhaansa mukaan (aikuisen ihmisen muutoskankeuden puitteissa) muuttamaan matkustus-, asumis-, ruokailu-, liikkumis- ja muita elintottumuksiaan ympäristöystävällisemmiksi. Toiset ehkä käyttävät ammattitaitoaan tulevaisuuden puhtaiden ratkaisujen kehittämiseksi. Jotkut taas pyrkivät vaikuttamaan rakenteisiin hakeutumalla itse päättäjiksi tai vaikuttamalla päättäjiin. Oma pyrkimykseni on kehittyä ympäristökasvattajana eli edistää ihmisten halua ja mahdollisuuksia sekä tuoda tietoa ja taitoja toimia ympäristömyönteisellä tavalla.

Isot arvo-, asenne- ja elämäntapa-kysymykset ovat kuin valtamerilaivoja - niiden kursorin muuttaminen vaatii paljon aikaa. Sellaisessa prosessissa kymmenenkään vuotta ei ole kovin paljon. Kymmenen vuoden kuluttua nykyiset alakouluikäiset ovat äänestysikäisiä ja uusia kunnanvaltuutettuja, kansanedustajia ja muita päättäjiä. On ehdottoman tärkeää, että he ovat kasvaneet luontevasti ymmärtämään uuden tavan elää,

jossa onni ja kukoistus saadaan muusta kuin kuluttamisesta. Mielestäni ympäristökasvatus on tehokkain ja itselleni luontaisin tapa edistää maapallon hyvinvointia.

Olen opinnoissani ja työssäni jatkuvasti pyrkinyt kehittämään erilaisia tapoja käyttää draamaa ympäristökasvatuksen välineenä erityisesti lasten kanssa. Luontokokemusten tarjoamisen lisäksi haluan nimenomaan vetää lapsille, nuorille ja aikuisille erilaisia vaikuttamistyöpajoja. Minua inspiroivat ihmiset, jotka eivät ikinä sano ”tuo on mahdotonta” vaan tarttuvat epäkohtaan ja toimivat sen korjaamiseksi aikaa säästämättä. Samalla he tulevat kehittäneeksi uusissa tilanteissa itselleen uusia taitoja ja heidän vaikuttamisen mahdollisuutensa koko ajan paranevat. Jo ennen teatteri-ilmaisun ohjaajan opintoja käsikirjoitimme ja ohjasimme työparini Ville Laitisen kanssa eri kansallispuistoissa Suomen luonnon päivinä maastossa esitettävän elämyksellisen koko perheen *Luonnonhenkien satupolun* (2013). Opintojen aikana olen laatinut Luonto-Liitolle yläkoululaisille suunnatun lähimetsiin liittyvän draamatarinaan pohjaavan kouluvierailumateriaalin *Tapaus takametsä* (2014) sekä vetänyt draamallisia ympäristövaikuttamisen työpajoja lapsille ja nuorille. Olen käyttänyt draaman työvälineitä myös työssäni luontokoulussa, luontokeskuksessa, museossa sekä Luonto-Liiton kouluttajana, kerhonohjaajana sekä leireillä. Suomen ympäristöopiston (Sykli) vierailevana kouluttajana haluan rohkaista ja innostaa myös muita ympäristökasvattajia käyttämään draaman työvälineitä monipuolisesti työssään. Tämän kokemuksen kautta pohdin tässä työssä elementtejä, joita teki-jän tulee ottaa huomioon valmistaessaan ilmastonmuutosaiheista esitystä alakoulussa esitettäväksi.

3 Teatteri ja draama ympäristökasvatuksessa

3.1 Draama ympäristökasvatuksen välineenä

Kaikessa ympäristökasvatuksellisessa toiminnassa tavoitteena on ympäristövastuullisuus eli halu ja kyky osallistua ympäristöongelmien ratkaisemiseen. Tutkitusti ympäristövastuullisille henkilöille yhteisiä piirteitä ovat ympäristöherkkyys, ympäristöystävälliset arvot ja asenteet sekä tiedot ympäristöasioista. Lisäksi ratkaisevan tärkeää on myös osallisuus ja sitä kautta syntyvä voimaantuminen eli luottamus omiin kykyihin ja mahdollisuuksiin vaikuttaa. Voimaantumisen rinnalla kulkee valtautuminen eli tarvitaan myös aitoja konkreettisia kykyjä sekä vaikuttamisen mahdollisuuksia. Sanna Koskisen

osallistuvan ympäristökasvatuksen mallin mukaan “ympäristövastuullinen kansalainen on ihminen, joka

1. kokee itsensä osaksi luontoa ja yhteiskuntaa
2. on tietoinen omista ympäristöarvoistaan ja kykenee esittämään ne
3. ymmärtää, miten luonto toimii
4. ymmärtää oman toimintansa yhteydet ympäristöongelmiin
5. omaa tietoja ja taitoja toimia ympäristön puolesta
6. toimii aktiivisesti yksilönä ja yhteisön jäsenenä ympäristöongelmien ratkaisemiseksi”

(Cantell & Koskinen 2004, 60-69).

Teatterin ja draaman keinoja voidaan soveltaa oikeastaan kaikkien ympäristövastuullisuuden eri osa-alueiden vahvistamiseen. Ympäristökasvatuksellisen draaman koti- ja maisten pioneerien Jaana Hiltusen ja Heli Konivuoren kirjan *Vihreää draamaa* (2005) avulla olen hahmotellut, kuinka draamaprosessit auttavat näiden ympäristövastuullisuuden eri rakennuspalikoiden muotoutumisessa.

Ensinnäkin draaman maailmaan astuttaessa tehdään osallistujien kesken yhteinen draamasopimus, jonka myötä luodaan yhdessä arkinormeista poikkeava tila, jossa leikki ja heittäytyminen on sallittua. Tässä tilassa on mahdollisuus toisaalta irrotella luovasti ja toisaalta tutkia hankaliakin aiheita syvällisemmin eri näkökulmista. Draamaprosessin tai teatteriesityksen kautta koettu taide-elämys voi herkistää ja koskettaa arjen keskellä sekä pysähdyttää pohtimaan tunteiden nostattamia asenteita ja arvoja. Tällainen havahtuminen saattaa olla mahdollisuus muutokseen kohti kestävämpiä elämäntapoja ja toimintaa. (Hiltunen & Konivuori 2005, 11-16.)

Draaman etuihin kuuluu myös se, että yhteisen draamasopimuksen myötä voidaan ottaa erilaisia rooleja ja kohdata toisia avoimesti ilman oman henkilöhistorian painolastia. Draamametodit työtapana voivat siis edistää osaltaan myös suvaitsevaisuuden ja ennakkoluulottomuuden periaatteita. Arvopohjaisia asioita käsiteltäessä ennakkoluuloton toisen ihmisen kohtaaminen ja toisen mielipiteiden suvaitseminen, vaikkei niitä hyväksyisikään, ovat aivan toiminnan ytimessä. (Hiltunen & Konivuori 2005, 11-16.)

Draaman avulla oppiminen perustuu siihen, että osallistujat vertaavat draaman myötä koettua maailmaa omaan arkitodellisuuteensa ja näin jäsentävät maailmankuvaansa

uudelleen omia ja ryhmän muiden jäsenten aikaisempia kokemuksia ja tietoja hyväksikäyttäen. Kokemuksellisen oppimisen mukaan jokainen oppija tuo oppimiseen mukanaan omat, ainutlaatuiset kokemuksensa, jotka parhaimmillaan monipuolistavat ja laajentavat oppimisen kohteena olevia asioita. (Hiltunen & Konivuori 2005, 11-16.)

Tärkeä osa ympäristövastuullisuuden kasvamisessa on rohkaistua ilmaisemaan omia ajatuksiaan ja mielipiteitään. Draaman avulla voidaan turvallisesti kokeilla omien mielipiteiden muodostamista, sitä miten juuri minä toimin erilaisissa ristiriitaisissa tilanteissa sekä konkreettisia vaikuttamisen keinoja. Kun itse asettuu kehollaan ja äänellään tekemään, itseilmaisu rohkaistuu ja kehittyy samalla kuin huomaamatta. Draamamethodit voivatkin vahvistaa lasten itsetuntoa sekä voimauttaa uskomaan omiin kykyihin vaikuttaa. Tekemisen ja kokeilemisen myötä lasten kyvyt ja mahdollisuudet toimia myös aidosti kasvavat, jolloin etenee myös valtautumisen prosessi. Draaman kautta opitut kommunikaatiotaidot, esimerkiksi aktiivinen kuuntelu, itsensä ilmaiseminen, dialogi, sekä tunnetaidot, yhteistyötaidot, kriittinen ajattelu, ongelmanratkaisutaidot, epävarmuuden ja ristiriitaisuuksien sietäminen ovat juuri niitä taitoja, joilla nykypäivän haastavia ongelmia yhteisvoimin voidaan ratkaista. (Hiltunen & Konivuori 2005, 11-16.)

3.2 Ilmastomuutosaihe lastenteatteriesityksissä

Ida Heimonen (2016) on opinnäytetyössään koonnut yhteen viime vuosien ilmastomuutosaiheiset teatteriesitykset ja kartoittanut teatterin ja draaman käyttöä ilmastoaktivismiin kentällä.

Heimosen ilmastokasvatuksen ja koulukiertueiden listauksesta käy ilmi, että ilmastomuutosaiheista teatteria on viime vuosina tehty yhä enemmän lapsi- mutta erityisesti nuorisoyleisöille. Teatteriesityksiä ja työpajoja on järjestetty erityisesti yläkouluikäisille sekä lukiolaisille ja ammattikoululaisille. Heimosen listasta löytyvät nuorille suunnatut Suomen Kansallisteatterin, Dodo ry:n ja Teatteri 2.0:n yhteistyössä syntynyt *Globen uupuneet* ilmastokasvatuskierue, Rospuutto-ryhmän *Sarasvatin hiekkaa* -esityksen yhteydessä tarjottu *Ilmastomuutos - Nyt!* -työpaja, Krista Petäjäjärven Kiasman /teatteri.nyt -tapahtumassa järjestämä *Työpaja tulevaisuuden aktivisteille* sekä Tanssiteatteri Zodiakin *The Earth Song* ja siihen liittyvä työpaja. Lisäksi listalla ovat nuorten omat ilmastomuutosaiheiset teatteriproduktiot kuten Porin Teatterinuorten *Arkki*-musikaali sekä Hausjärven lukion ja yläasteen oppilaiden *Tulevaisuus*-musikaali. Ala-

kouluikäisille suunnattuja ilmastoaiheisia esityksiä Heimonen löysi vain kaksi: Idea-Teatterin *Viilivallankumous* sekä oma produktiomme *Zä-däm! Supersankari sulla on pöksyissä*. *Viilivallankumous* kiersi vuosina 2013-2015 alakouluissa ja oli Miia Säpin ohjaama ja Elina Salmen käsikirjoittama monologi, jonka Salmi itse esitti. Monologi ”käsitteli ekologiaa lapsen näkökulmasta ja kestävien valintojen merkitystä ympäristölle ja ilmastonmuutokselle”. (Heimonen 2016, 15-16.)

Vuosien 2003-2015 aikana merkittävin ilmastokasvatus-toimija Suomessa oli varmasti Maan ystävien, Luonto-Liiton, Dodon ja Nuorten Akatemian yhteinen Ilmari-kouluvierailuhanke, jonka toimesta tehtiin ilmastokasvatusta kouluissa ympäri Suomen. Ilmari-materiaaleihin on valmistettu kolme kuunnelmaa esimerkiksi *Operaatio Tuvalu* ja muutenkin draaman menetelmiä käytetään kouluvierailuohjelmassa. Käytimme Ilmarin materiaaleja taustamateriaaleina myös omassa *Zä-däm*-projektissamme. (Ilmari-kouluvierailut 2016.)

4 Ilmastonmuutos ja alakouluikäiset lapset

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan jokaisella lapsella on oikeus vastaanottaa tietoa (artiklat 13 ja 17). Artiklan 17 mukaan lapsella on oikeus saada tietoa ja seurata tiedotusvälineitä monipuolisesti. Kuitenkin toisaalta artiklan 17 mukaan aikuisten täytyy myös suojella lasta tiedolta, joka vahingoittaa häntä. Artikla 31 puolestaan korostaa lapsen oikeutta tutustua taiteeseen ja kulttuuriin. Nämä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artikkelit tukevat siis lapsen oikeutta toisaalta saada tietoa ja kokea esimerkiksi draamaa ja teatteria, mutta toisaalta korostavat, että aikuisten tulee suojella lasta tiedolta, joka vahingoittaa häntä. Nämä artikkelit asettavat selkeät raamit alaikäisten kanssa tapahtuvalle ympäristö- ja draamakasvatustoiminnalle. (Suomen Unicef, 2016.)

Ilmastonmuutos on siis tässä hetkessä kohtalaisen näkymätön, mutta nimenomaan nykyisten lasten tulevaisuutta vakavasti uhkaava ilmiö. Ilmastonmuutoksen etenemiseen liittyvät tulevaisuuden skenaariot herättävät minussa aikuisenakin pelkoa ja ahdistusta. Miten perustelen itselleni tekijänä, että lähden ylipäättään viemään alakouluun esitystä, jossa aiheensa puolesta piilee edes pienikin riski siihen, että joku herkkä lapsi saa esityksestä ahdistuksia ja pelkotiloja? Onko välttämätöntä tuoda tätä aihetta tieteen

tahtoen alaikäisen yleisön tietoisuuteen? Onko tässä kyse tiedosta, joka YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan vahingoittaa lasta eli tieto, jolta aikuisen on lasta suojeltava?

Tämä kysymys on jokaisen tekijän ehdottomasti mietittävä tarkasti läpi ja yhä uudelleen ja uudelleen prosessin eri vaiheissa. Itse rinnastan tämän monimutkaisen kysymyksen osaltaan yksinkertaiseen esimerkkiin sienien poimimisesta lasten kanssa. Kun olen kouluttanut luontokerhojen ohjaajia, olen välillä törmännyt ajatteluun, että lapsiryhmiä ei kerhossa saisi viedä poimimaan sieniä, sillä joku lapsi saattaa tällaisesta retkestä innostuneena yksikseen mennä metsään ja laittaa suuhunsa vahingossa myrkyllistä sientä. Tämä on erittäin vakava ja aiheellinen uhakuva. Mutta toisaalta emme voi estää lapsia menemästä metsään ja kiinnostumasta sienistä. Sen sijaan mielestäni voimme ainoastaan opettaa lapsille syömäkelpoiset ja myrkylliset sienet sekä muistuttaa kerta toisensa jälkeen, että ikinä ei saa poimia sieniä, joita ei täydellisellä varmuudella itse tunnista syömäkelpoiseksi. Sama tilanne on ilmastonmuutoksen kaltaisen uhkaavan ympäristöongelman kanssa. Emme voi loputtomiin ja kaikissa tilanteissa estää lapsia kuulemasta ilmastonmuutoksesta tai sen monimutkaisista seurauksista. Voimme ainoastaan selittää mistä ilmastonmuutoksessa oikeasti on kyse ja samalla kertoa, kuinka siihen voidaan vaikuttaa.

4.1 Alakouluikäisten ajatuksia ilmastonmuutoksesta

Zä-däm-projektimme osana haastattelimme (liite 1) käsikirjoitusvaiheessa Taalintehaan koulun oppilaita eri luokka-asteilta selvittääksemme, mitä sana ilmastonmuutos heille tarkoittaa ja millaisia tuntemuksia se heissä herättää. Oppilaat olivat ennalta meille tuttuja ja haastattelutilanne oli epämuodollinen jutusteluhetki pienryhmissä. Haastattelu vahvisti mielikuvaamme siitä, että alakouluikäiset ovat lähes kaikki kuulleet ilmastonmuutoksesta, mutta eivät muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ymmärrä, mistä monimutkaisessa ilmiössä kokonaisuudessaan on kyse. Haastattelu suoritettiin Vihreän lipun -koulussa, mikä tarkoittaa, että koulu täyttää Vihreän lipun kestävän kehityksen ohjelman kriteerit eli koulun oppilaat ovat koulun arjessa keskimääräistä alakoulua enemmän tekemisissä kestävän kehityksen teemojen kanssa. Oppilailla vilisi puheessa paljon oikeita termejä ja ajatuksia, mutta koska ilmiö on niin monimutkainen, oli syyseuraussuhteiden yhdistäminen välillä vaikeaa. Vastauksista saattoi kuitenkin päätellä,

että lapset eivät todellakaan elä mediatyhjiössä, vaan aiheesta on saatu tiedonrippeitä sieltä täältä:

“Laaja lämmön tai kylmyyden muutos ympäri maailmaa.”

“Aurinko lämpenee, laajenee.”

“Jos ne talvet on lämpimii, niin onhan se kiva. Ei räntäsade kovin kivaa oo. Aurinkosade ois kivaa.”

“Jos tulee johonkin kohtaan joku jättiläsmastonmuutos, niin voi se vaikuttaa meihin. Ei se ehkä meihin voi vaikuttaa jos se on jossain Amerikassa, mutta jos se ois vaikka Ruotsissa niin sitten.”

“Liittyykö se jotenkin siihen, että kun koko ajan ihmiset kaataa metsiä. Että kun puuthan yhteyttää, niin siitä ei sitten tuu enää niin paljon happea.”

(Taalintehtaan koulun 1-6 luokan oppilaat, ryhmähaastattelu 6.4.2016.)

Toisaalta saatiin muutama todella kirkas ja selkeä vastaus:

“Ilmasto lämpenee, pakokaasuja ja kaikkea, tehtaiden savuja. Sitten jäätiköt alkaa sulaa.”

“Tavallisesti kun sitä lämpöä on poistunut avaruuteen, mutta nyt kun täällä on sitä hiilidioksidia, se estää lämpöä poistumasta avaruuteen.”

“Jääkarhut on vaarassa kun jäätiköt sulaa.”

“Miten niin keneen se vaikuttaa? Kaikkiin! Kaikkeen!”

“Mun mielestä se vaikuttaa kaikkeen elävään, esimerkiksi ihmisiin ja kasveihin.”

(Taalintehtaan koulun 1-6 luokan oppilaat, ryhmähaastattelu 6.4.2016.)

Huolimatta termin tarkasti oikeasta määrittelystä ja ymmärryksestä useamman mielessä ilmastonmuutokseen liittyi kuitenkin jotain huolta herättävää ja pelottavaakin. Koska

ilmiö on hyvin monimutkainen, pelot johtuivat välillä myös väärinymmärryksistä tai sitten ilmastonmuutos sekoittui yleiseen ahdistavaan ympäristön saastumiseen.

“Mitä tapahtuu -tunne, vähän jännittävä.”

“Jos ilmastonmuutos saa aikaan tornadon, sittenhän ihmiset on vaarassa ja niiden kodit.”

“Jos vaikka tapahtuu sellattis, että ilmastonmuutoksen takia maapallosta tulee asuinkelvoton?”

“Mua joskus sillee pelottaa ajatella sitä siltä kannalta.”

“Jänskättää vähän sen ilmastonmuutoksen takia et jos ihmiset kuolis sukupuuttoon ja samoin kaikki semmosen eläimet, jotka tarvii maapalloa elääkseen, oravat, linnut, tiikerit, leijonat.”

“Mun mielestä ihmiset on liian järkeviä ollu kun ne on keksiny esim ydinvoimalat ja kaikki ja vahingoittaneet luontoa.”

“Minkäköhänlainen tää on tää maailma jos tää koko ajan vaan pahentuu, sitten esim 50 vuoden päästä?”

“50 vuoden päästä ei oo enää vältsyy niin hyvä paikka asua. Mutta ei se oo silloin vaikuttanu niin paljon, mutta silti koko ajan vaikuttaa.”

“Ihmisiä sairastuu.”

(Taalintehtaan koulun 1-6 luokan oppilaat, ryhmähaastattelu 6.4.2016.)

Esimerkki ahdistavasta väärinymmärryksestä oli, että lapsi oli näkemänsä tv-ohjelman perusteella alkanut pelätä, että maapallolta loppuu happi ilmastonmuutoksen seurauksena:

“Muistan kun yks ilta, kun mä olin aika pieni, äiti oli koiran kanssa lenkillä, mä katoin uutisia ja siinä selitettiin ilmastonmuutoksesta. Mulla tuli semmonen olo, että jos se ilmasto vaikuttaa myös happeen. Niin yhtäkkiä kun tekee vaan jotain niin happi niinkun loppuu. Sä et vaan enää pysty saamaan happee.”

(Taalintehtaan koulun 1-6 luokan oppilaat, ryhmähaastattelu 6.4.2016.)

Vain muutaman lapsen puheissa vaikutuskeinot ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi löytyivät omasta elämästä ja lähipiiristä. Suuremmalta osalta ratkaisut saivat satumaisia mittasuhteita.

“Ensin pitäis löytää sellanen planeetta minne ne ihmiset viettäis. Sit pitäis tietää onko siellä jotain muuta elämää. Sit pitäis olla se avaruusalus, miten sen muka saisi tehtyä.”

“Kun on se joku tyyppi Stephen Hawkin, niin se kai kehittää sellasen avaruusaluksen jolla vois lähteä.”

“Pitäis löytää se planeetta jossa on jo elämää. Silleen et siellä voi asua. Emmä usko että semmosta on. Eikä sitä vettä vois hakea päivän välein sieltä asti.”

“Jos nyt esim kuukauden päästä alettais tehdä jotain toimintaa, tai joku keksis toimintatavan miten vois ehkäistä. Voisko sen estää?”

“Lopettaa autoilu. Räjähdyttää tehtaas. Eiks ollu semmonen maa, jossa oli räjäytetty semmonen ydinvoimala. Sinne kaupunkiin oli mennä kaikkia vaarallisia kaasuja, se ei ollut enää elinkelponen. Ihmiset sai jotain sairauksia ja ne kuoli. Ei ne ollu kaasuja, se oli radioaktiivinen. Siellä tuli pahoinvointia, ei voinu olla kauaa, piti mennä takas autoon.”

“Öljylautat pitäis pamauttaa, mutta sitten öljy kyllä valuis mereen, sit vedestä tulis kelvontonta.”

“Pyöräily ei saastuta.”

“Afrikasta ja Aasiasta ei tuu saasteita kun siellä ei oo autoja.”

“Mitkä käyttää sitä öljyä? Moottoripyörät ja erilaiset veneet, raketit, lentokoneet, mönkijät, talot, sipsitehdas.”

“Jos esim meiltä A:n luo on vaan pari kilsaa, niin ei menis autolla.”

“Jotain semmostakin bensaa, josta ei tuu niin paljon saasteita.”

“Yritetään lajitella”

“Niinkun liikunnassa ja yhteispelissä yhdessä saa enemmän aikaan.”

(Taalintehtaan koulun 1-6 luokan oppilaat, ryhmähaastattelu 6.4.2016.)

Lapset selvästi hakivat varsinkin vaikutuskeinoihin ideoita mediasta näkemästään ja kuulemastaan. Ajattelusta voisi ehkä löytää myös viitteitä elokuvateollisuudelle tyypillisistä ratkaisukeinoista, joissa paha poistetaan maailmasta näyttävästi. Arkisemmat omaan elämään liittyvät vaikutuskeinot tuntuivat tulevan koulussa opitusta. Vaikka haastattelutilanteessa korjasimme väärät mielikuvat ja tilanne eteni keskustellen, yritimme kuitenkin myös kannustaa “hullumpienkin” ideoiden kehittelyyn. Motivaatiomme tehdä esitys, joka oikosi väärinkäsityksiä ja innostaisi omaan toimintaan, sai vahvistusta.

4.2 Kouluvierailijan vastuu

Kun esitys tai työpaja viedään kouluun, lapsi ei voi valita osallistuuko. Tällöin tekijän valta korostuu. Yksin teatterin tekemiseen alaikäisille katsojille liittyy useita eri näkökulmia, joissa tekijän tulee tiedostaa vastuunsa. Kun lastenteatteriesitys viedään kouluun, tulee tekijän vastuuseen yksi taso lisää.

Kylässä koulussa -vihkonen (Lähde 2008) on järjestöjen kouluvierailuopas kansainvälisyyskasvatukseen, johon mukana olevat järjestöt ovat hahmotelleet muun muassa kouluvierailutoiminnan pelisäännöt. Pelisäännöissä listataan esimerkiksi “luotettavuus”, “objektiivisuuden tavoittelu”, “kriittisyys”, “aiheen käsittely ja jälkityö” sekä “moninaisuuden kunnioitus”. Koulun tulisi olla neutraalia aluetta ja siksi objektiivisuuden tulee olla tavoitteena. Täysin tässä ei voida tietenkään ikinä onnistua, mutta omia arvoja ja asenteita tulee pyrkiä tunnistamaan ja tarkastelemaan kriittisesti. Teatterin ollessa kyseessä voi usein olla haastavaa, kun dramaturgisista syistä joudutaan voimakkaasti rajamaan, yleistämään ja korostamaan, jotta viesti selkiytyisi. Vaikka laajoja ilmiöitä käsiteltäessä on aina pakko tehdä rajauksia, tulee aina kuitenkin pyrkiä tuomaan eri näkökulmia esiin mahdollisimman hyvin. Toisaalta teatterin ja taiteen vahvuus nimenomaan on, että voidaan esittää myös moniäänisiä totuuksia sekä jättää aukkoja ja tilaa

katsojan omille ajatuksille. Lopuksi kouluvierailuopas alleviivaa myös jälkikäsitteilyä ja ratkaisumahdollisuuksien esiintuomista. "Kouluvierailijan velvollisuutena on suunnitella vierailunsa siten, että oppilaille jää mielikuva paremman tulevaisuuden toivosta ja heidän omista vaikutusmahdollisuuksistaan." Toivon elementti kuuluu siis lähtökohtaisesti koululaisten kanssa työskentelyyn oli sitten kyse taiteesta tai muusta toiminnasta. (Lähde 2008, 6-7.)

Helmi Heinonen on omassa opinnäytetyössään (2014) tutkinut lapsille sopivan aineiston määritelmää ja kehittänyt lastenteatterille vastaavan työkalun kun kuvaohjelmilla on olemassa esitysten ikärajojen määrittelyyn. Myös Heinonen ottaa yhdeksi taustaraamiin YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja muun muassa artiklan 14, jonka mukaan lapsilla on toisaalta oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonvapauteen mutta toisaalta valtion tulee kunnioittaa vanhempien lapselle antamaa ohjausta tämän oikeuden käyttämisessä. Näistä lähtökohdista lastenteatterin tekijällä on luonnollisesti vastuu olla tietoinen esityksensä sisältämisestä väittämistä ja ideologioista. Heinonen korostaa myös, että teatterintekijän tulee kunnioittaa vanhempien valtaa suhteessa lapseen. Tätä voidaan Heinosen mukaan toteuttaa esimerkiksi mahdollisimman rehellisellä mainonnalla, jotta vanhemmat voisivat etukäteen arvioida esityksen soveltuvuuden omalle lapselleen. Katsojilla tulee myös olla oikeus poistua kesken kaiken esityksestä. (Heinonen 2014, 3-6.)

Nämä mahdollisuudet eivät täysin toteudu koulussa järjestettävässä esitystilanteessa. Lapsen on yleensä osallistuttava oppitunnilla järjestettävään sisältöön, ellei hänellä ole jotain erityistä perusteltua syytä olla poissa. Samoin esitysten mainosmateriaali ei välttämättä tavoita lasten vanhempia, vaan opettajat tekevät päätöksen siitä, mitä esityksiä kouluun tilataan ja kuka niihin osallistuu tai on osallistumatta. Tällöin teatterintekijän vastuu korostuu.

Erityisesti kun ahdistavia ympäristöongelmia otetaan käsittelyyn lasten kanssa, koko ajan tulee muistaa mihin lapsi voi itse vaikuttaa ja mitkä päätökset koskevat lapsen vanhempia. Oman kokemukseni mukaan ympäristökasvatuksessa ei koskaan ole tarkoituksenmukaista asettaa vanhempia lapsen silmissä "pahantekijäksi". Esimerkiksi yksityisautoilun tai vaikka metsästämisestä "demonisointi" saattaa asettaa lapsen ikävään ristiriitaan suhteessa omien vanhempien tapaan toimia. Tällaisessa tilanteessa missä lapsella ei myöskään ole mahdollisuutta vaikuttaa esimerkiksi juuri perheen autoiluun tai lomalentoihin, voi tämä ristiriita aiheuttaa tarpeetonta ahdistusta. Sen sijaan

mielestäni voidaan kuitenkin oikein hyvin käsitellä lasten kanssa sellaisia ympäristövalintoja, joihin lapset itse voivat vaikuttaa ja niitä on yllättävän paljon myös alakouluikäisillä. Esimerkiksi alakouluikäinen lapsi voi usein valita meneekö lyhyen matkan kävelen tai pyörällä kouluun vai pyytääkö autokyytiä vanhemmiltaan.

Jotta lapsen oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonvapauteen turvattaisiin, vetää Heinonen työssään johtopäätöksen, ”ettei lapsille saisi näyttää propagandaa, vahvaa kritiikkiä valtiota tai yleistä moraalikäsitystä vastaan eikä ”opettaa” polkemaan toisten oikeuksia” (Heinonen 2014, 5). Propagandan raja lasten kanssa työskennellessä on häilyvä ja kiinnostava. Yleisesti ympäristökasvatuksessa sääntönä on, että kasvattaja voi kohtalaisen turvallisesti esittää asioita omina mielipiteinään, kun ei väitä niiden olevan absoluuttinen totuus. Teatterin lavalla asetelma kuitenkin on eri, kun lapsikatsoja sekoittaa helposti faktan ja fiktion rajan. Teatterin keinot ovat hyvin voimakkaita ja oikein käytettyinä vetoavat tunteisiin erittäin vahvasti. Jaakko Loukkola (2010) tutkii omassa opinnäytetyössään pedagogista teatteria. Loukkolan mukaan: ”Lastenteatteri on lähtökohtaisesti kasvattavaa, pedagogista. Esityksessä kohtaavat lapsi sekä aikuisista koostuva taiteellinen työryhmä. Aikuisen tieto maailmasta on laajempi ja lapsen tehtävä on koota omaa maailmankuvaansa. Näin aikuiselle siirtyy vastuu siitä, mitä me haluamme näyttää, mitä me tahdomme viestittää. Teos kertoo aina jotakin tekijänsä maailmankuvasta. Jos yleisö ei vielä omaa täyttä harkintakykyä, se on esiintyjän armoilla. Tekijän täytyy siis punnita oma motiivinsa tarkasti. Mitä minä olen tekemässä, miksi ja kenelle? ” (Loukkola 2010, 17.)

Zä-däm-projektissa palasimme yhä uudestaan pohtimaan näitä kysymyksiä. Toisaalta mitä esityksemme väittää ja miten se välittyy esityksestä? Mutta toisaalta myös mikä on oma motivaatiomme tehdä tätä esitystä ja kestääkö se oman eettisen tarkastelun me? Ei varmasti löydy yhtä selkeää vastausta siihen milloin ylitämme propagandan rajan ja milloin taas esittämämme väittämät ovat tarpeeksi objektiivisesti perusteltuja. Lastenteatteria ei mikään taho valvo tai ohjeista. Ainoastaan vertaisten ja yleisön paine pitää löyhästi huolta, ettei ihan mitä tahansa pääse lapsiyleisöjen eteen. Siitä huolimatta tätä pohdintaa ei teatterintekijä, varsinkaan lastenteatterintekijä ja varsinkaan kouluun vietävän näytelmän tekijä voi missään nimessä prosessissaan ohittaa. Ollaan työryhmän oman etiikan varassa. Mitä suurempi työryhmä, sitä moninaisemmin pohdintaa tulee käytyä. Toki keskustelua voi käydä myös työryhmän ulkopuolisten kanssa. Kuten me onnekaasti saimme keskustella yhteistyökoulumme rehtorin ja opettajien kanssa *Zä-däm*-projektin aikana.

Loukkola nostaa lisäksi vielä yhden tärkeän lastenteatterin erityispiirteen esiin: “Aikuisen ollessa roolissa lapsiyleisön edessä, säilyy kuitenkin jonkinlainen auktoriteettikäsitys todellisuudesta. Lapsi tiedostaa, että näyttämöllä on aikuinen ihminen, joka toimii hänelle arjessa auktoriteettina. Lapsi aistii molempien maailmojen läsnäolon. Tuohon lapsen kykyyn havainnoida perustuu myös esiintyjän tunne hallinnasta. Sekä lapsi että esiintyjä tiedostavat että esiintyjä on auktoriteettiasemassa.” (Loukkola 2010, 19.) Tämä tuo asetelmaan vielä yhden kerroksen lisää, josta tekijän tulee olla tietoinen. Jo *Zä-däm*-projektiamme varten tekemissämme haastatteluissa sekä myös työpajatilanteissa saattoi huomata kuinka hyvin jo alakouluikäiset oppilaat ovat sisäistäneet opettaja/ohjaaja-auktoriteetin miellyttämisen. Lapset pyrkivät antamaan kysymyksiimme vastauksia, joita arvelevat meidän odottavan. He pyrkivät määrittelemään meidät mielessään jonkin ryhmän edustajiksi ja suuntaavat vastauksensa sen mukaan. Teatteri ja taide yleensä antavat hyvän tilaisuuden hämärtää tällaisia määritelmiä ja kategorioita ja samalla avata ajattelua. En kuitenkaan usko, että auktoriteetti-asetelmasta voidaan kokonaan päästä eroon varsinkaan kun esitys on tuotu kouluympäristöön ja opettajat ovat mahdollisesti vieläpä läsnä. Siksi tekijän tulee ottaa asemansa huomioon ja ymmärtää suhteensa katsojaan esimerkiksi tarkastellessaan esityksensä “luotettavuutta”, “objektiivisuutta”, “kriittisyyttä”, “aiheen käsittelyä” sekä “moninaisuuden kunnioitusta”.

5 Kuinka rakentui projekti *Zä-däm*

Ohjasin keväällä 2016 osana teatteri-ilmaisun ohjaajan opintojani produktion *Zä-däm! Supersankari sulla on pöksyissä*, joka oli ilmastoaiheinen kiertävä lastenteatteriesitys ja -työpaja alakouluikäisille lapsille. Esityskokonaisuus kiersi neljässä eri koulussa Kemionsaarella ja Vaasassa ja sitä esitettiin yhteensä seitsemän kertaa touko-kesäkuussa 2016. Näytelmä toteutettiin devising-menetelmällä eli käsikirjoitus on kahden hengen työryhmämme, Ville Laitisen ja minun, omaa käsialaa. Hoidimme myös itse näyttelijäntyön, lavastuksen ja puvustuksen. Työryhmällä oli entuudestaan vankka ja monipuolinen tausta ympäristökasvatuksen kentällä.

Valitsimme näytelmän aiheeksi ilmastonmuutoksen, sillä se on sekä todella monimutkainen kokonaisuus että aikuistakin ahdistava ilmiö eli toisin sanoen erittäin haastava aihe alakouluikäisten kanssa käsiteltäväksi. Halusimme tutkia, miten näihin haasteisiin

voidaan etsiä vastauksia teatteri-ilmaisun työkaluilla. Nimittäin samalla ilmastonmuutos on myös yksi ihmiskuntamme suurimmista ongelmista, joka tulee vaikuttamaan tämänhetkisten alakouluikäisten elämään heidän koko elinikänsä ajan. Kyse on nimenomaan heidän tulevaisuudestaan. He ovat muutoksen sukupolvi - he voivat tehdä lopun ilmastokriisistä vielä omana elinaikanaan.

Halusimme kirjoittaa näytelmän, jonka väite on: "Jokainen yksilö vaikuttaa maailman kohtaloon, yhdessä voimme pelastaa maailman". Inspiroiduimme paitsi kotimaisista nuorten ilmastokampanjoista, mutta erityisesti maailmalla tapahtuvasta nuorten ilmas-toaktivistimista, kuten IMatterYouth- ja The Earth Guardians -ryhmien toiminnasta. Näistä jälkimmäisen muutama jäsen on esimerkiksi Yhdysvalloissa elokuussa 2015 haastanut Oregonin alueella liittovaltion hallituksen oikeuteen. Syyte kuuluu, että aiheuttaessaan ilmastonmuutosta liittovaltion hallitus on rikkonut nuorimman sukupolven perustuslaillista oikeutta elämään, vapauteen ja omaisuuteen, eikä ole suojellut elintärkeitä julkisen omaisuuden resursseja. (EW Contributor 2015.) Tämä on täysin uusi näkökulma lähestyä asiaa ja se motivoi meitä viemään viestiä aktiivisesta toimijuudesta myös suomalaisille alakoululaisille.

5.1 Työtavoista

Supersankari-teema oli kytynyt mielissämme jo pidemmän aikaa. Olimme aiemmin yhdessä toteuttaneet Metsähallituksen Saaristomeren kansallispuiston luontokeskus Sinisimpukkaan lasten supersankari-seikkailuradan, jossa tutustuttiin kierrätysmateriaaleista loihditut superviitat viuhuen oikeisiin ympäristönsuojelun supersankareihin ja etsittiin omia ympäristönsuojelun supervoimia. Supersankari-teema osoittautui toimivaksi ja voimauttavaksi lähestymistavaksi käsitellä ympäristövaikuttamista lasten näkökulmasta. Koko supersankarikuvasto ja ajattelutapa ovat täynnä kutkuttavia mahdollisuuksia. Esimerkiksi Detroitista löytyy Superhero Training Academy, jossa lapset etsivät omia vahvuuksiaan supersankari-teemaisilla leireillä. Seikkailuradasta jäi tunne, että haluaisimme työstää aihetta vielä eteenpäin ja viedä laajemmallekin kohdeyleisölle.

Kuva 1. Lähtökohtana esitykselle olivat supersankari-kuvasto, -tarinat ja -kliseet.

Käsikirjoittamisen aloitimme maaliskuussa 2016 keräämällä molempien työryhmän jäsenten aiheeseen liittyvät ideat kasaan ja tutkimalla vanhan supersankari-seikkaluratomme materiaalit läpi. Tutkimme ja vertailimme myös paljon ilmastonmuutosaiheista ympäristökasvatusmateriaalia, jota löysimme internetistä. Työparini oli juuri syksyllä 2015 vetänyt nuorille suunnatun Luonto-Liiton ilmastovaikuttamistyöpajojen sarjan *Matkalla Pariisiin*, joten ilmasto-aihe oli hänelle läpikotaisin tuttu.

Itselläni oli tuoreena mielessä kaikki teatteri-ilmaisun ohjaaja opinnoissa oppimani devisingista ja halusin, että aloitamme villisti vain kokeilemalla kaikenlaista käytännössä, leikkimällä supersankari-aihetta sen sijaan että istuisimme alas pohtimaan. Itselleni luontaisin tapa on yleensä aloittaa älyllisesti järjestelemällä materiaalia loogisesti. Mutta nyt halusin tehdä tätä tottumusta vastaan ja heittää ensin kaikki palaset ilmaan ja antaa tilaa luovuudelle, jotta löytäisimme uusia itsellemme ennalta tuntemattomia näkökulmia, tunteita, ratkaisuja, oivalluksia. Koin, että jos teemme improvisaatio-leikkejä ja -harjoitteita, löydämme myös niitä ratkaisuja, jotka eivät valmiiksi ole mielenpäällä.

Teimme alkuun paljon kirjoitusharjoituksia, kuten monologeja tai kirjeitä. Näistä saimme materiaalia, jolla pääsimme alkuun. Minä toimin päävastuullisena käsikirjoituksen koamisessa. Otimme käsikirjoituksen rungoksi sankarin tarinan eli monomyytin ja pyrimme seuraamaan Freytagin mallia mahdollisimman hyvin, jotta tarinasta tulisi vetävä. Gustav Freytagin klassisten näytelmien pohjalta kehittelemän pyramidi-mallin mukaan johdanto ja ongelman esittely muodostavat esityksen nousevan toiminnan, huippukoh-

dan eli kliimaksi jälkeen toiminta kääntyy laskevaksi ja päättyy katastrofiin ja loppuratkaisuun. Sankarin tarina eli monomyytti saduissa ja elokuvissa suosittu juonirakenne, jossa sankari lähtee seikkaluun ja palaa takaisin voittajana sekä kehittyneenä ihmisenä. Monomyytti noudattaa pitkälti Freytagin mallia, mutta se on jaettu tarkempiin vaiheisiin. (Oppimateriaali, 2016.)

Tärkeä oivallus, joka auttoi meitä varmistamaan, että olemme kartalla oikeassa kohtaa, oli ottaa paikallisen Taalintehtaan koulun alakoululaiset prosessiin mukaan. Olemme koulun ympäristökummeja eli oppilaat olivat meille tuttuja. Kävimme yhtenä aamupäivänä haastattelemassa lapsia pienissä ryhmissä aiheista ilmastonmuutos ja supersankarit. Varsinkin lasten vastaukset koskien ilmastonmuutosta auttoivat hahmottamaan millä tasolla ja millaisia sanoja käyttäen aiheesta voidaan puhua. Myös lasten huoli aiheesta vahvisti tekemistämme. Nauhoitimme haastattelut ja käsikirjoitukseen pääsi ihan muutama suorakin ilmaisu näistä haastatteluista.

Sekä Suzanne Osten että Jaakko Loukkola korostavat esityksen demoversioiden avaamista kohdeyleisölle, jotta esitys säilyy ymmärrettävänä (Loukkola 2010, 26). Noin kolme viikkoa ennen ensi-iltaa saimme muutaman tutun lapsen koeyleisön katsomaan esitystä, mikä auttoi meitä suunnattomasti. Esitys heräsi uudella tavalla eloon ja huomasimme sen vangitsevan jopa 3-vuotiaan katsojan lähes koko esityksen ajaksi. Jutustelimme lasten kanssa läpimenon jälkeen ja saimme arvokasta tietoa siitä mitkä kohtaukset tekivät vaikutuksen ja missä kohtaa kukakin putosi kärryiltä.

Halusimme esityksen lavastuksen ja puvustuksen olevan linjassa ilmastoteeman kanssa. Kaikki hankittiin lainaten ja kierrättäen. Ainoastaan käyttötavaraa kuten teippiä, lankaa ja maalia ostettiin uutena. Tärkein tavoite lavastuksen suhteen oli, että se toimi tarkoituksessaan ja että sitä silti pystyttiin kuljettamaan koulusta kouluun kaupunkienkin välillä. Alkuperäinen tavoite oli jopa, että lavastus olisi saatu kuljetettua julkisilla kulkuvälineillä Matkahuollon lähetyksenä. Tämä ei kuitenkaan onnistunut, sillä lavastukseen tuli pitkiä ja painavia kappaleita. Jouduimme vuokraamaan kaverilta henkilöauton, johon lavastus juuri ja juuri saatiin mahtumaan.

5.2 Tarina

Alussa on ihan tavallinen Eppu vaan. Eppua harmittaa kun vanhemmat eivät ymmärrä hankkia hänelle uusinta peliä, joka on kaikilla muilla paitsi Epulla. Maailma on epäoikeudenmukainen, kenenkään muun elämä ei ole näin tylsää kuin Epun; hän pelkää jäävänsä syrjään kun kaikki on ihan homeista ja vanhaa. Eppu huutaa ikkunasta “Auttakaa joku! Mä haluan paremman maailman!” ja tulee näin vahingossa kutsuneensa hätiin Sulevi Supersankarin, joka tupsahtaakin heti ikkunasta Epun huoneeseen. Sulevi ymmärtää nopeasti, että kyseessä on väärä hälytys, mutta huomaa samalla tilaisuutensa tulleen. Hän ei enää halua palata välitilaan, jossa kaikki menneen ajan supersankarit odottelevat kutsua tulla pelastamaan maailma. Kutsuja ei juuri enää tule, sillä nykymaailman ongelmat ovat liian monimutkaisia supersankareille ja sitä paitsi ihmiset eivät edes huomaa näitä ympärillään vaanivia pahiksia, joista pahin on K. Lima T. E Katastrofe. Eppua alkaa kiinnostaa tämä pahis, ehkä hänkin vihdoin pääsisi osaksi oikeaa seikkailua. Vaikka elähtänyt Sulevi Supersankari ei juuri herätä Epun kunnioitusta.

Kuva 2. Sulevi Supersankari ja kiertävän esityksen lavastus pystyssä Vaasan Länsimetsän koulun liikuntasalissa.

Sulevi ottaa asiakseen kertoa Epulle, jälleen yhdelle välinpitämättömälle ihmislapselle, miksi ihmisten pitäisi herätä jo pian toimimaan, ettei K. Lima T. E Katastrofe pääse tu-

hoamaan koko maapalloa. Kaksikko tutkii tähtitaivasta ja matkustaa aikakoneella tulevaisuuteen. Lopulta Eppu vakuuttuu ja haluaa tehdä asialle jotain. Hän aktivoituu ja ottaa yllättäen tilanteen haltuun. Epulla onkin taitoja, joita vanhalla supersankarilla ei. Hän osaa käyttää internetiä ja hankkia tietoa. Eppu huomaa, että hänellä oikeastaan on jo lukuisia keinoja tehdä ilmastomyönteisiä valintoja arjessa. Mutta silti sekään ei oikein tunnu hänestä riittävältä. Eppu havahtuu, että jos jokainen maapallon ihminen tekisi näitä helppoja muutoksia elämäänsä, saataisiin aikaan jo aivan valtava muutos. Hän haluaa kertoa koko maailmalle, että nyt on aika alkaa toimia ja ottaa ilmastomuutos vakavasti. Mutta kuka kuuntelisi Eppua, jota edes koulussa ei kukaan huomaa?

Kuva 3. Sulevi Supersankari haastaa Eppu kaksinkamppailuun K. Lima T. E. Katastrofen kanssa.

Eppu keksii, että hän aloittaa omasta koulusta ja valtaa koko koulun aamunavauksen. Tämä on järkyttävän pelottava teko, mutta hän ei voi enää perääntyä. Palopuhe aamunavauksessa ei suju suunnitelmien mukaan. Kukaan ei kuuntele ja joku ääliö kuvaa esityksen ja lataa sen nettiin. Eppu elämä on murusina. Kukaan ei välitä ilmastomuutoksesta ja nyt Eppu ei kehtaa enää ikinä astua ihmisten ilmoille, sillä kaikki nauravat hänelle. Kaiken tiimellyksessä myös Sulevi on ilmeisesti joutunut takaisin välitilaan ihmisten välinpitämättömyyden seurauksena.

Yhtäkkiä äiti huutaa: "Eppuu! Puheluu!". Siellä on Suomen tasavallan presidentti, joka on nähnyt Eppu puheen netissä. Hän kutsuu Eppu Suomen edustajana YK:n lasten ilmastokokoukseen kehrittelemään muiden maailman lasten kanssa ratkaisuja ilmasto-

kriisin kukistamiseksi. Nyt Sulevikin on saanut voimansa takaisin, kiitos Epun. Myös hän lähtee auttamaan muita lapsia tarttumaan toimeen.

6 Valintoja matkalla kohti voimauttavaa esitystä

Tavoitteenamme oli siis tehdä voimauttava esitys, joka vahvistaisi alakouluikäisten lasten uskoa omiin vaikuttamiskykyihinsä ilmastokriisin torjunnassa. Viestimme oli: "Jokainen yksilö vaikuttaa maailman kohtaloon, yhdessä voimme pelastaa maailman". Seuraavassa avaan joitakin konkreettisia meitä pohdituttaneita asioita sekä valintoja, joita teimme prosessin aikana esitystä valmistellessamme.

Helmi Heinosen (2014) opinnäytetyön tuloksena syntyi työkalu lapsilähtöisen teatteriesityksen tekemiseen, arvioimiseen ja ikärajoittamiseen. Ikärajoittamisen malli koostuu kolmesta kohdasta: aihe, keinot ja esityksen lopettaminen. Minkä ikäinen lapsi on psyykkisesti valmis käsittelemään valittua aihetta, jos aihe voi aiheuttaa ahdistusta? Millaisia mahdollisesti pelottavia tai yllättäviä teatterin keinoja esityksessä käytetään? Millaisen tunteen ja odotuksen esityksen loppu jättää katsojalle? (Heinonen 2014, liite 1.) Olen löyhästi pohjannut tämän luvun näiden pääkohtien käsittelyyn.

6.1 Aihe

Suzanne Ostenin mukaan ainoat aiheet, jotka eivät kuulu lastenteatteriin, ovat lasten oman kokemusmaailman ulkopuolella olevat asiat. Osten sanoo: "Lapset tarvitsevat koskettavia ja ravisuttavia näytelmiä heidän elämästään. Näytelmiä, joissa käsitellään heidän eksistentiaalisia kysymyksiään." Ja lisää: "On vain löydettävä keinot käsitellä näitä kiellettyjä aiheita. Aiheiden käsittelyssä on oltava älykäs, jottei näytelmästä tulisi didaktinen." (Lonka 2011, 8-10.)

Eli olennaisinta myös *Zä-däm*-projektissa oli löytää ilmastonmuutosaiheeseen lapsen tulokulma ja jättää käsittelyn ulkopuolelle sellainen, joka kuuluu aikuisten harteiden kannettavaksi. Meidän näkökulmamme mukaan ilmastonmuutos liittyy näiden lasten elämään elimillisesti, sillä se tulee olemaan keskeinen osa tulevaisuuden maailmaa. Jo alakouluikäiset lapset voivat tehdä ilmastomyönteisiä valintoja kuten syödä vähemmän lihaa, ottaa vain sen verran ruokaa kun syö, kulkea lyhyet matkat pyörällä tai kävellen

autokyytien sijaan, hankkia vain tarpeelliset tavarat uutena, vanhat tavarat voi korjata, käyttää uudelleen tai kierrättää, monia asioita ei tarvitse hankkia omaksi vaan voi jakaa. Lisäksi ilmastomyönteisistä elintavoista voi kertoa muillekin ja myös alakouluikäiset voivat halutessaan pyrkiä vaikuttamaan päättäjiin, vaikka eivät vielä saakaan äänestää. Jo alakouluikäinen voi siis tarttua toimeen lukuisin keinoin ja toivoa on. Toivon kautta uskalsimme lähteä käsittelemään ahdistavaakin ilmastonmuutosta.

6.2 Samaistuttava vai etäännytetty?

Teatteritaide vaikuttaa vahvasti vastaanottajan tunteisiin ja ajatteluun, erityisesti kun kohderyhmänä on lapsiyleisö. Jaakko Loukkola (2010, 15) tiivistää: ”Lapsi opettelee vielä teatterin kieltä. Hän ei tunnista fiktion käsitettä. Vaikka lapsi tunnistaakin todellisuuden ja fiktion erot, hän ei ymmärrä fiktiota käsitteenä eikä omaa tietoa miten siihen kuuluu suhtautua. Tilanne on hänelle uusi ja vieras.” Toisaalta Suzanne Osten väittää (Lonka 2011, 12), että kaikki lapset, joita hän on tähän mennessä tavannut, erottavat todellisuuden ja teatterin toisistaan. Joka tapauksessa voidaan varmasti sanoa, että lapsikatsoja kykenee keskimäärin aikuista herkemmin solahtamaan teatteriesityksen todellisuuteen.

Alussa oli idea siitä, että jokaisessa meissä on erilaisia supervoimia, jotka voi halutessaan valjastaa maailman pelastamiseen. Halusimme rakentaa kasvutarinan, jossa päähenkilö on ”tavis”, joka tuntee aluksi voimattomuutta ison ongelman eli ilmastonmuutoksen äärellä. Hän ihailee suuria tämän päivän tosielämän supersankareita, jotka tekevät suuria tekoja maapallon hyväksi. Vähitellen hän alkaa löytää myös itsestään näitä tietoja, taitoja ja ominaisuuksia, joilla maapallo pelastetaan. Tätä tarinakehystä ajatellen meille oli alusta asti selvää, että parhaiten tarkoitusta palvelee samaistuttava päähenkilö.

Samaistuttavaan päähenkilöön liittyy lastenteatterissa joitain riskejä. Tekijä voi tietämättään tuoda lavalle henkilön, joka muistuttaa liikaa jotakuta yleisössä. Tämä voi pahassa tapauksessa osua liian lähelle jonkun yksilön oman elämän traumaattisia kokemuksia tai esimerkiksi ruokkia kiusaamistilannetta luokassa. Varsinkin jos esityksessä on osallistavia elementtejä niin, että yleisö kutsutaan eläytymään johonkin rooliin, ovat etäännytetty tarina ja henkilöt varmempi valinta.

Jaakko Loukkola (2016, 24) pohtii: “Kun tehdään esitystä lapsille ja haetaan kommunikointivälinettä, aikuinen siirtää esityksiä fantasiamaailmaan ollessaan epävarma kommunikaatiokyvyistään. Tapahtumien etäännyttäminen poistaa painetta sanoa oikeasti jotakin, olla oikeasti jotakin mieltä, opettaa jotakin. Fantasiamaailmassa asiat ovat vertauskuvallisia. Jos tätä vertauskuvaa ei pureta ja linkitetä todellisuuteen, miten lapsi osaa poimia esityksen sisällön? Jääkö tarinan sisältö siihen fantasiamaailmaan, jossa se on esitettykin?”

Me päädyimme rakentamaan kokonaisuuden niin, että samaistuttavan päähenkilön kokemat uhkaavat asiat esitellään hieman sadun tai taian verhoon puettuina. Tarinan toinen hahmo on myös aivan satumainen eli ihmisten toimiin kyllästynyt Sulevi Super-sankari, joka tupsahtaa vahingossa päähenkilön huoneen ikkunasta sisään. Tämä tekee asetelmasta hyvinkin koomisen ja tarina on tietyiltä osin etäännytetty satumaailmaan.

Sen sijaan todellisessa elämässään päähenkilö on koulussa hieman sosiaalisesti syrjässä. Eli päähenkilöön liittyy myös ripaus traagisuutta. Halusimme rakentaa tällaisen tilanteen, jotta päähenkilöllä olisi mahdollisimman paljon panoksia pelissä kun hän uskaltautuu puhumaan koko koulun edessä ilmastonmuutoksesta. Koeyleisöille juuri tämä asetelma oli koskettavin osa tarinaa.

Yksi valinta, jonka teimme päähenkilöä rakentaessamme, oli sukupuolen häivyttäminen. Päähenkilön nimi on Eppu eikä puvustus tai mikään muukaan pyri korostamaan mies- tai naissukupuolta. Yhden esityksen jälkeisessä työpajassa lapset halusivatkin kuumeisesti tietää kumpi Eppu oli, tyttö vai poika. Muiden esitysten katsojat joko tekivät valintansa itse tai sukupuolella ei ollut heille väliä tarinan kannalta.

Samaistumiseen ja etäännyttämiseen liittyy myös kysymys vieraannuttamisesta. Jos oletetaan, että lapsiyleisön on vaikeampi erottaa faktaa fiktiosta teatterikontekstissa, yksi keino purkaa asetelmaa ovat vieraannuttamisen keinot. Esimerkiksi kun lapset tulevat esitystilaan, voivat näyttelijät ottaa heidät vastaan ilman roolia ja sitten yleisön silmien edessä esimerkiksi roolimerkillä “hypätä roolihenkilön kenkiin”. Tämä opettaa samalla lapsille myös teatterin keinoja ja alleviivaa yhteistä draamasopimusta eli “nyt hetken yhdessä leikimme, että tämä tuoli onkin vuori ja tämä aikuinen supersankari, joka osaa lentää”. Itse päädyimme aika intuitiivisesti ja käytännön pakosta ratkaisuun, että minä otan yleisön vastaan omana itsenäni ja sitten pipon päähän laittamalla muun-

taudun Epun rooliin ja esitys voi alkaa. Supersankari oli niin hassu ja herkullinen hahmo, että hänet halusimme säilyttää yllätyksenä. Mielestäni tämä aloitus toimi ja antoi esitykselle jo heti alkuun asetelman, että tässä tehdään nyt jotain yhdessä - me lavalla ja te yleisönä.

6.3 Kuinka välittää ilmastonmuutoksen uhkakuvat lapsiyleisölle?

Jos kerran ihmiset tarvitsevat dramaattisia tarinoita ja kuvia ymmärtääkseen ongelman vakavuuden, kuinka kertoa ilmastonmuutoksen vakavuudesta alakouluikäisille niin, ettei yhdellekään lapselle jää esityksestä ahdistuksia ja pelkotiloja?

Käsikirjoituksen ensimmäisessä versiossa meillä oli kaksi alakouluikäistä päähenkilöä, joista toinen oli alkutilanteessa niin syvästi ahdistunut uutisissa näkemistään kuvista ja ilmastonmuutoksesta, että ei saanut yöllä unta. Tämän tyyppisiä vastauksia saimme myös kuulla muutamalta haastattelemaamme alakoululaiselta eli aiheeseen liittyy alakoululaisten maailmassa myös pelko, eikä sitä voitu täysin ohittaa myöskään esityksessä. Peiton alla pelkäävästä roolihahmosta luovuttiin muista dramaturgisista syistä, mutta kun leikimme ja improvisoimme erilaisia tilanteita läpi tällaisen lapsen näkökulmasta, saimme kosketusta siihen miten voimakkaat uutiskuvat ja kauhuskenaariot voivat todellakin osaltaan tehdä lopun tietylle lapsuuden huolettomuudelle. Tämä oli nimenomaan myös oman projektimme dilemma. Emme halunneet, että sellaiset lapset, jotka eivät olleet aiemmin ahdistuneet ilmastonmuutoksesta, alkaisivat ahdistua esityksemme jälkeen. Kuitenkin joillekin lapsille pelko ilmastonmuutoksesta oli jo olemassa, joten heille ilmiön uhkien vähättely latistaisi kokemuksen ja vesittäisi aiheen vakavan käsittelyn.

Turha kauhukuvien maalailu varsinkin asioista, joihin lapset eivät voi itse vaikuttaa on tarpeetonta. Siksi ratkaisun avaimeksi lastenteatterissa ja kaikessa lasten kanssa työskentelyssä nousee lähes jokaisessa lähteessä toivo ja toiveikas suhtautuminen tulevaisuuteen. Kun yhdessä ongelman esittelyn kanssa tarjoillaan muutamia ratkaisuja tai vaikuttamisen keinoja, ei huomio jää kiinni ongelmaiseen nykyhetkeen vaan tulevaisuuteen ja omiin mahdollisuuksiin vaikuttaa. Aina tulee myös korostaa, että ongelman ratkaisu ei ole yksin lapsen harteilla vaan, että yhdessä oikeita valintoja tekemällä saamme asiat muuttumaan ja että myös monet aikuiset pyrkivät koko ajan ratkaisemaan näitä ongelmia.

Tämä toivon ja voimautumisen elementti oli siis jo lähtökohtana näytelmällemme kun halusimme rakentaa tarinan "taviksesta", joka löytää omat maailmanpelastajan super-voimansa. Mutta dramaturgian ihanteiden mukaan, jotta päähenkilö motivoituisi astumaan mukavuusalueeltaan sankarin polulle, täytyy tulla vastaan joku häntä tarpeeksi koskettava ongelma. Parhaimmillaan pitäisi tapahtua jotain, jonka jälkeen ei ole paluuta entiseen elämään. Me näimme asian niin, että kun on kerran tullut tietoiseksi niistä uhkakuvista, joita ilmastonmuutos tuo edetessään tullessaan ja miten välinpitämättömästi suurin osa maapallon ihmisistä tähän katastrofiin suhtautuu, ei ole paluuta sulkea siltä enää silmiään.

Dramaturgian perusoppeja on myös tiivistää, jotta draamaan saadaan draamaa. Ilmastonmuutos tapahtuu erittäin pitkällä aikajänteellä, mikä aiheuttaa lisää dramaturgisia haasteita. Päädyimme tässä satumaiseen ratkaisuun. Eppu ja supersankari matkustavat 500 vuoden päähän tulevaisuuteen aikakoneella. Tulevaisuudessa Eppu ja supersankari näkevät vain merta ja hylättyä romua, ihmisiä ei ole missään. Kun Eppu palaa aikamatkalta, hänen maailmankuvansa on järkkynyt ja hän päättää alkaa toimia. Tässä kohtaa Eppu muuttuu passiivisesta aktiiviseksi. Valitsimme toteuttaa tulevaisuuskohtauksen pitkälti miimisesti ja mielikuvituksen avulla. Eli ei kauheaa visuaalista kuvastoa, ei kärsimystä, vain tyhjyyttä. Valitsimme aikajanaksi 500 vuotta, jotta se olisi tarpeeksi kaukainen aika, joka ei näitä lapsia kosketa ja jää pelottamaan. Lisäksi halusimme keksiä satumaisen kuvan pelkästä merestä, joten ajan piti olla niin pitkä, ettei oikeastaan voida tietää millaista maapallolla silloin on, vaan voidaan keksiä mitä vaan. Lapsia haastatellessamme tosin kävi ilmi, että lasten on lähes mahdotonta hahmottaa aikaa yhtään isommassa mittakaavassa. Eli mahdollisesti heille ei ole eroa onko aika 50 vai 500 vuotta.

Tarinassamme supersankari-sarjakuvien tyylinen pahis on K. Lima T. E. Katastrof, joka on "niin iso, että se kykenee vaikuttamaan ihan kaikkialla ympäri maapalloa, saaden aikaan ahdinkoa ja kärsimystä. Ja mikä pahinta, se vaan koko ajan kasvaa ja kasvaa ja saa voimaa ihmisten välinpitämättömyydestä ja ahneudesta." Uhka, jota ei kuitenkaan nähdä koko esityksen aikana. Aivan kuten ilmastonmuutos. Näin välttyttiin visuaalisesti raflaavalta materiaaalilta, mutta ei väistetty kuitenkaan Epun aitoa kauhua tulevaisuutensa puolesta.

6.4 Kuinka selittää ilmiötä ja antaa tietoa?

Jaakko Loukkola (2010) pohtii lapsiyleisölle suunnatun esityksen valmistelua: ”Lapsen maailman logiikka on saavutettavissa vain huolellisella ennakkotyöllä. On ajateltava esitystä lapsen näkökulmasta. Uskon, että loppujen lopuksi lapsi ja aikuinen ovat hämmentävän lähellä toisiaan. On kuitenkin tultava tietoisiksi eroista ja tietoisesti työstettävä yhteistä kieltä. Aikuinen ei välttämättä ymmärrä lapsen kertomaa tarinaa esittämättä tarkentavia kysymyksiä. Miksi lapsi ymmärtäisi aikuisen tarinan sellaisenaan? Aikuinen ei ole kykenevä muuttumaan lapseksi, eikä siihen ole tarvettakaan. Siksi uskonkin, että rehellinen läsnäolo ja huolehtiminen siitä, että esityksen sisältö on lapselle ymmärrettävää, riittävät hyvän teatteriesityksen raaka-aineiksi.” (Loukkola 2010, 17) Vaikka olimme molemmat aiemmin jo työskennelleet paljon eri ikäisten lapsiryhmien kanssa ja valmistaneet myös ihan alle kouluikäisillekin sopivan luonnossa tapahtuvan satunäytelmän, asetti *Zä-däm*-projekti meidät ihan uudella lailla pohtimaan lapsen logiikkaa ja maailmaa.

Näytelmämme toinen suuri haaste ilmastonmuutoksen uhkakuvien välittämisen lisäksi oli huolehtia, että esityksen sisältö muodostuu lapsiyleisölle ymmärrettäväksi. Sen lisäksi, että ilmastonmuutos on ahdistava aihe, se on myös niin monimutkainen syiden ja seurausten verkko, ettei tavallinen aikuinenkaan voi sitä kaikkea ymmärtää. Jo lähtökohtana näytelmämme oli hieman vanhanaikainen, eli aikuiset tulevat esittämään lapsille lähtökohtaisesti pedagogista teatteria. Toki näytelmässä oli yleisölle osallistumisen paikkoja ja toki siihen liittyi myös työpaja, mutta itse näytelmään oli upotettava tiedollista sisältöä, jonka aikuinen kertoo lapselle lavalta.

Päädyimme muutamaankin eri ratkaisuun. Ensinnäkin halusimme korostaa, että maapallo on ainutlaatuinen paikka, jonka syntymä on suoranainen ihme eli se, että jokainen meistä on tässä on suoranainen ihme. Tämän tiedon näytelmässä tarjoilee Sulevi Supersankari räpin muodossa. Halusimme kärjistää ”aikuiset räppää lapsille opetussisältöjä” -tilanteen äärimmilleen, joten laitoimme äärimmäisen nolon supersankarimme vetämään äärimmäisen nolon räpin asiaankuuluvine tanssi-liikkeineen. Tämä herätti hilpeyttä yleisössä lähes jokaisella kerralla.

Itse ilmastonmuutoksen ilmiön piti mielestämme tulla ilmi mahdollisimman selkeästi. Tässä päädyimme ratkaisuun, jossa päähenkilö Eppu eli alakouikäinen lapsi muuttuikin yhtäkkiä asiantuntijaksi. Kohtauksen alussa Sulevi Supersankari on nolossa tilan-

teessa kun hän ei tiedäkään ilmastonmuutoksesta mitään. Supersankari ottaa yhteyden yleisöön, joka on ikään kuin hänen supervoimansa ja kysyy heiltä mitä ilmastonmuutos tarkoittaa. Saaduista vastauksista Eppu saa langan päästä kiinni ja jatkaakin itse asiantuntijana. Supersankari on koko ajan vähätellyt tietotekniikkaa ja pilkannut ihmisiä tyhmentävien älypuhelimien käytöstä. Mutta tässä kohtauksessa Eppu näyttääkin miten hän kääntää tietotekniikan edukseen ja osaa kertoa supersankarille, että K. Lima T.E. Katastrof tosiasiaissa onkin ilmastonmuutos ja mitä se sitten tarkoittaakaan. Kertoessaan Eppu käyttää välillä sanoja, joita keräsimme haastattelemalla alakoululaisia käsikirjoitusvaiheessa ilmastonmuutoksesta. Näin pyrimme puhumaan ilmiöstä lasten omalla kielellä ja ymmärrettävällä tasolla.

Kolmas tärkeä asiasisältö olivat konkreettiset keinot, joilla alakouluikäinenkin voi ehkäistä ilmastonmuutoksen etenemistä eli toisin sanoen, kuinka ilmastonmuutos liittyy alakoululaisen arkeen. Tässä otimme muodoksi supersankaritarinoista tutun taistelukohtauksen. Eppu päihittää ”K. Lima T.E. Katastrofin” kaksintaistelussa latelemalla iskujen mukana ilmastomyönteisiä elämäntapavalintoja. Taistelun tuoksinassa Eppu voimautuu ja myös valtautuu huomattessaan, että hänellä todellisuudessa on jo monia keinoja tehdä ilmastoystävällisiä valintoja arjessa. Seuraavana askeleenaan voimautunut Eppu haluaa taistella myös lähipiirinsä eli oman koulunsa oppilaiden välinpitämättömyyttä vastaan. ”Ihan sama ketä kiinnostaa” on näytelmässä kaikkein vaarallisin lause, sillä niillä taikasanoilla Sulevi Supersankari joutuu takaisin supersankareiden välitilaan odottelemaan, että joku kutsuisi hänet taas apuun. Näytelmä onkin Eppun kasvutarina välinpitämättömyydestä ilmastonmuutoksen supersankariksi, jolle presidentti viimeisessä kohtauksessa soittaa kutsuakseen tämän Suomen edustajaksi YK:n lasten ilmastokokoukseen New Yorkiin.

6.5 Onnellinen loppu?

Helmi Heinosen (2014) työkalu lastenteatteriesityksen ikärajan määrittelyyn kehottaa pohtimaan esityksen lopetuksen kohdalla minkä ikäinen lapsi vielä tarvitsee ratkaistun lopun avoimen sijaan ja onko lopussa toivoa (Heinonen 2014, liite 1). Kun Heinonen kävi työtään varten läpi elokuvien ikärajojen määritelmiä, onnellisen lopun vaatimus kuului ikärajaluokkaan 7-11 vuotiaat (Heinonen 2014, 27).

Suzanne Osten on kuitenkin sitä mieltä, että olisi hyvä uskaltaa tehdä lastenteatteriesityksiä, joissa katsojalle annetaan itse mahdollisuus ratkaista mitä lopulta tapahtuu. Kokenut lastenteatteriohjaaja Marjaana Castren puolestaan määrittelee onnellisen lopun sellaiseksi, ettei lapselle jää ahdistusta loppuratkaisusta. Hänen omissa esityksissään on tärkeää, että ainakin jotain ratkeaa lapsen kannalta turvallisella tavalla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita teennäistä loppua, jossa kaikki kääntyy hyväksi. Lastennäytelmiä kirjoittanut kirjailija ja dramaturgi Anna Krogerus taas muotoilee lopetuksen niin, että hänen on “luotava läsnäolo, joka jää kannattelemaan lasta teoksen päätyttyäkin. Loppu voi olla ristiriitainen, mutta se ei saa olla musertava.” (Heinonen 2014, 27.)

Meille oli alusta asti selvää, että näytelmä loppuisi siihen, että päähenkilö on muuttunut aktiiviseksi vaikuttajaksi ja saa äänensä kuuluviin. Vastoinkäymisten jälkeen Eppu palataan rohkeudestaan asettaa itsensä likoon ja hän saa itse tasavallan presidentiltä kiitosta ja uusia vaikutusmahdollisuuksia. Symbolisesti halusimme, että Eppu huomaa oikeastaan olevansa itsekin supersankari. Lopun oli tarkoitus olla lapsen ”emansipaation” ilotulitus, täynnä intoa kohti uutta uljasta tulevaisuutta. Tämä oli koko teeman lähtökohta, että näytelmään ja työpajaan osallistuvat lapset saavat huomata kantavansa supervoimia sisällänsä, on ainoastaan heistä itsestään kiinni miten he niitä päättävät käyttää. Sankarin tarinan eli monomyytin kaari vaatii onnellisen lopun ja halusimme toteuttaa tätä mallia mahdollisimman hyvin, sillä se sopi supersankariteemaan. Eli me emme missään vaiheessa pohtineet lopun jättämistä avoimeksi tai ratkaisemattomaksi. Jälkeenpäin ajateltuna tarinaan olisi varmasti voinut jättää enemmänkin aukkoisuutta, mutta minä myös itse uskon, että lastenteatteriesityksen tulee loppua toiveikkuuden tunnelmaan. Toki pieniä sivujuonteita jätettiin avoimeksi, kuten oliko Sulevi lopulta oikeasti edes olemassa vai pelkkää Eppun mielikuvitusta. Tyydyttävää oli myös esimerkiksi huomata, että kun esityksen lopussa Eppu saa kutsun New Yorkiin YK:n lasten ilmastokokoukseen, tuli melkein jokaisen esityksen jälkeen muutama lapsi kysymään, että miten se Eppu aikoo sinne sitten mennä, lentämälläkö?

6.6 Esityksen purku ja jälkikäsittely

Kokonaisuutemme oli siis kahden oppitunnin mittainen, ensin 45 min näytelmä ja sitä seurasi välitunnin jälkeen 45 min työpaja. Työpaja oli alusta lähtien turvaverkkomme. Uskalsimme ylipäättään ottaa vaikean ilmastomuutosaiheen käsittelyyn juuri siksi, että työpajan tiimellyksessä saisimme kohdata lapset kasvokkain ja tunnustella millaisia

tunteita ja ajatuksia heille heräsi. Projektin alussa ajattelimme, että työpaja tulisi olemaan jopa upotettu esityksen sisälle ja esitys olisi vain viitteellinen tapa kuljettaa työpajaa eteenpäin. Lopulta kävi toisin, näytelmästä tuli tärkeämpi ja työpaja jäikin pienemmän rooliin, ikään kuin vahvistamaan näytelmässä koettua.

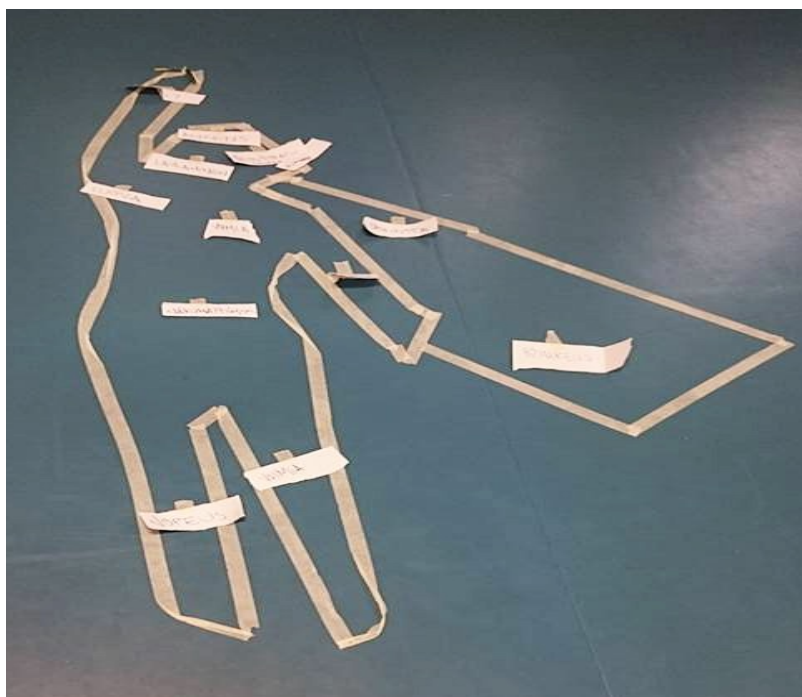
Työpajan kanssa oli itse asiassa ongelmia melkein koko kiertueen ajan ja melkein joka kerralla muutimme sitä edellisen kokemuksen perusteella. Tämä oli toki hedelmällinen tapa toimia, sillä pääsimme testaamaan eri harjoitteita eri-ikäisten lapsiryhmien kanssa ja opimme hyvin, mikä toimii ja mikä ei. Työpajan suhteen opin jälleen kerran, että yksinkertainen on kaunista. Kun alla on nopeatempoinen tiivis esitys, on työpajassa hyvä antaa tilaa keskustelulle, eikä tunkea sitä täyteen erilaisia briljantteja teatteri-ilmaisun ohjaajan työkalupakkia esitteleviä harjoitteita. Huomasimme myös, että lasten ikä vaikutti paljon harjoitteisiin. Meillä oli etupäässä 3-6 luokkalaisten ryhmiä, yksi oli 1-6 luokkalaisten sekaryhmä. Myös se olivatko ryhmät yhtä samaa tuttua luokkaa vai oliko ryhmässä toisilleen vieraampia lapsia vaikutti siihen kuinka helposti uskaltaa itseään ilmaista ja lähteä harjoitteisiin mukaan.

Hyväksi osoittautui käydä keskustellen läpi näytelmän tärkeät käsitteet ottaen esiin muutamia näytelmän avain-esineitä ja kerraten mihin ne liittyivät näytelmässä. Tähti kertoi maapallon ainutlaatuisuudesta, maapallo kasvihuoneilmästä, leikkiauto ihmisen vaikutuksista ilmastonmuutokseen ja aikakone hitaista muutoksista. Tämä keskustelu oli hyvä tapa kokeilla kuinka hyvin ilmastonmuutoksen käsite kullakin ryhmällä on hallussa. Kustakin ryhmästä löytyi usein ainakin yksi tai muutama, joka osasi selittää muille kasvihuoneilmaston ja antaa muutamia esimerkkejä ihmisten toiminnasta, joka edistää ilmastonmuutosta. Huomasimme, että vastauksissa esiintyi aika suoriakin lainauksia esityksestä, joten korvat olivat olleet auki ja nämä tärkeät käsitteet oli esitetty tarpeeksi yksinkertaisesti. Viimeinen esine oli Epun supersankari-viitta ja naamio, jotka symbolisoivat Epun voimaantumista. Lopuksi kysyimme onko se satua, että teidän ikäinen lapsi voisi vaikuttaa ilmastonmuutokseen?

Tämän jälkeen hyvin toimi mielipidejana, jonka kautta keskusteltiin siitä miten alakouluikäinen voi vaikuttaa ilmastonmuutokseen. Väittämämme kuuluivat: lapsi voi vaikuttaa äänestämällä, lapsi voi vaikuttaa kulutusvalinnoillaan, lapsi voi vaikuttaa siihen miten liikkuu, lapsi voi vaikuttaa asumiseen, lapsi voi vaikuttaa siihen miten syö, lapsi voi vaikuttaa oman perheensä päätöksiin. Avasimme väittämiä vielä esimerkkien avulla ja näin saatiin aikaan keskustelua siitä, miten missäkin perheissä saa vaikuttaa esimer-

kiksi siihen, mitä on ruuaksi ja mistä asioista taas aikuiset päättävät lasten puolesta. Esimerkiksi vaikka ei voisi valita mitä koulussa on ruokana, voi ottaa lautaselleen vain sen verran ruokaa kun syö, eikä ikinä heitä ruokaa roskeen. Tässä kohtaa kertosimme vielä kerran, miten nämä valinnat taas liittyvätään ilmastonmuutokseen. Tämä harjoite oli työpajan parasta antia, kun parhaimmillaan lapset ideoivat ja kertoivat toisilleen hyviä ja oivaltavia tilanteita arjessa, joissa heillä on valtaa valita toisin. Parhaat ideat liittyivät kuluttamiseen ja liikkumiseen. Pohdittiin, mitä kaikkea ostaa omalla rahalla, mitä voi lainata sisarukselta tai kaverilta, mitä tarvitsee ja mitä ei. Liikkumisessa pohdittiin matkoja ja tilanteita, joissa voi pyöräillä tai mennä jalan. Lopuksi mietimme, keitä kaikkia lasten lähipiirissä onkaan, joiden valintoihin he voivat vaikuttaa omalla esimerkillään. Ainut huono puoli mielipidejassaan on, että osallistujat olivat levittäytyneet aika laajalle kaikkuisessa liikuntasalissa, joten tilanne oli usein hälyinen, kun käytiin tärkeitä keskusteluita.

Lähes loppuun asti olisimme halunneet, että lapset vielä lopuksi pääsevät itse tuottamaan jonkun oman vaikuttamisen keinon. Ideana oli, että nyt pienryhmät pääsevät YK:n lasten ilmastokokoukseen ja esittelevät minikohtauksilla muille ryhmille jonkin ilmastovaikuttamisen keinon. Mutta osoittautui, että minikohtaukset olivat liian haastava harjoite tällä lämmittelyllä, vaikka kokeilimme erilaisia versioita tehtävänannosta. En heti ymmärtänyt, että kun lapsilla oli meidän esityksemme taustalla, ei 45 min työpajassa voida tehdä pieniäkään kohtausharjoituksia, sillä paineet esiintyä ovat liian suuret.

Kuva 4. Supersankarin ominaisuuksia työpajan harjoitteessa: nopeus, voimia, rohkeus, luova, laulaminen, pallon potkaisu tarkkuus, älykyys jne.

Lyötyämme päätä seinään tarpeeksi monta kertaa, huomasimme, että melkein nämä kaksi harjoitusta (näytelmän käsitteiden kertaus esineiden avulla ja mielipidejana) riittävät 45 min työpajaan. Ja jos aikaa jäi, kerättiin lopuksi vielä supervoimia yhdellä harjoituksella. Joko teipattiin vapaaehtoisen lapsen ääriviivat maahan ja tehtiin siihen tämän luokan supersankari (kuva 4). Yhdessä sitten täytettiin supersankari lasten omilla supervoimilla ja näin huomattiin, kuinka voimat yhdistämällä saadaan valtavat voimat käyttöön ja mikä vain on mahdollista. Tai sitten jokainen teki oman supervoimasormuksen paperisuikaleesta ja teipistä. Sen sisään kirjoitettiin omia vahvuuksia ja lopuksi laitettiin sormukset käteen ja vietiin kädet yhteen sekä huudettiin yhteinen voimahuuto. Supervoimasormus oli teatteri-ilmaisun ohjaaja opintojen opiskelutovereideni minulle keksimä harjoite Yhteisö ja taide -kurssilta ja se toimi hyvin.

7 Zä-däm-projektin vaikutuksista

Ympäristökasvatuksen vaikutuksia on oikeastaan mahdotonta tutkia ja arvioida, sillä ihmiset eivät elä tyhjiössä, joten ei voida osoittaa kuinka jokin yksittäinen ympäristökasvatuksellinen toimi on vaikuttanut ihmisen käyttäytymiseen. Niin tässäkin tapauksessa. Jonkinlaista tietoa kuitenkin kertyi kun haastattelimme yhteistyökoulun oppilaita ensin esityksen käsikirjoitusvaiheessa ja nyt palasin uudelleen haastattelemaan (liite 2) heitä noin puoli vuotta esityksen ja työpajan jälkeen. Taalintehtaan koulu on Vihreän lipun -koulu, eli koulun arjessa kestävän kehityksen asiat ovat keskimääräistä enemmän esillä. Haastattelijat olivat koulun ympäristökummeja, joten suhde lapsiin on viritynyt nimenomaan ympäristöteeman kautta. Toisaalta haastattelijat olivat lapsille entuudestaan tuttuja ja näin ollen haastattelutilaisuudesta muotoutui rento jutusteluhetki. Haastattelut nauhoitettiin ja niistä poimittiin lainauksia opinnäytetyöhön. Lisäksi työryhmä kohtasi yhteistyökoulun oppilaat sekä muut esityksen nähneet oppilaat työpajassa kunkin esityksen jälkeen. Näitä tilanteita ei nauhoitettu.

Tärkein johtopäätös, kahdesta haastattelusta ennen ja jälkeen esityksen sekä työpajakeskusteluista heti esityksen jälkeen, on, että ilmastomuutos on todella monimutkainen aihe alakouluikäiselle. Lapset osasivat heti esityksen jälkeen toistaa esityksessä nä-

kemiään tekijöitä ja repliikkejä, mutta puolen vuoden kuluttua oli enää vaikea muista syy-seuraussuhteita. Yhteistyökoulussa oli myös opettajien mukaan aiemmin käsitelty ilmastonmuutosta ennen ensimmäistä haastattelua ja opettajat olivat hieman yllättyneitä, kuinka vähän oppilaat tuntuivat muistavan aiheesta haastattelutilanteessa. Ymmärryksessä on suuri ero jo 3-4 luokkalaisten sekä 5-6 luokkalaisten välillä. Suurin osa 5-6 luokkalaisista kykenee jo jollain tapaa selittämään mistä kasvihuoneilmiossa on kyse ja nimeämään ilmiöön liittyviä asioita. Mutta myös heillä kaikkein vaikeinta on ymmärtää miten omat arkipäivän teot ja valinnat liittyvät ilmastonmuutoksen syy-seurausketjuun. Lapset osaavat luetella yleisesti ympäristöystävälliseksi miellettyjä tekoja, mutta heidän on vaikea yhdistää, miten ne liittyvät ilmastonmuutokseen. Puoli vuotta esityksen jälkeen oppilailla tuli kuitenkin mieleen ehkä hieman enemmän oman arkipäivän ilmasto- myönteisiä tekoja ja valintoja kuin ensimmäisessä haastattelussa.

“Voi säästää paperia.”

“Voi säästää kaikkia luonnonvaroja.”

“No kun kaikkien tavaroiden valmistamiseen tarvii tehtaita ja niistä tulee sitä savua.”

“Me poltetaan takassa puita, siitä tulee savua.”

“Jos ei ota yhtään puuta, niin ei voi uusia puita kasvaa tilalle.” “Niin kun puut tarvitsee valoa.”

“Voidaan mennä enemmän kävellen eikä autolla.”

“Voi laittaa aina valot kiinni.”

“Ei kuluta liikaa sähköä.”

“Ei heitä ruokaa roskeen.”

(Taalintehtaan koulun 3-6 luokan oppilaat, ryhmähaastattelu 28.11.2016.)

Kuitenkin selvä huomio oli myös, että näin monimutkaista asiaa on hyvä käsitellä lasten kanssa monta kertaa ja monin eri keinoin. Puoli vuotta näytelmän jälkeen lapset muistivat näytelmästä yhdessä muistellen vielä monia kohtia ja liittävät nyt näytelmässä

esiintyneitä tekijöitä omaan käsitykseensä ilmastonmuutoksesta. Näytelmästä oli ryhmässä hauska muisto, joka nauratti yhä vieläkin puolen vuoden jälkeen. Eri ikäiset lapset olivat tarttuneet vähän eri asioihin esityksessä. Tuntui, että kaikkein parhaiten mieleen oli kuitenkin jäänyt sekä isommilla että pienemmillä kaikkein eniten yleisöä osallistanut kohtaaminen eli aikamatka tulevaisuuteen. Tässä kohtauksessa neljäs seinä rikottiin kunnolla astumalla "lavalta" yleisön joukkoon ja yleisöstä tuli näytelmän elementti eli meressä kelluvaa romua. Yleisö sai myös osallistua aikakoneen käynnistämiseen tuottamalla ääntä. Kysyttäessä mitä lapset muistavat esityksestä, saimme vastaukseksi esimerkiksi:

"Se pahis siinä näytelmässä oli niinkun se ilmastonmuutos."

"Se X.Lima se vai mikä se oli (*naurua*)."

"Se kun ne matkusti sillä aikakoneella ja me oltiin niitä ihmisiä."

"Kun te tulitte takasin sieltä paikasta. Niin sieltä tulevaisuudesta, niin sitten se tyttö oli vihainen."

"No siellä (tulevaisuudessa) oli aika tyhjää."

"Eikse ollu niin, että se supersankari ei ois jaksanu aluksi pelastaa sitä... tai se niinkun muuttui siinä."

"Se supersankari tuli sieltä ikkunasta (*naurua*)."

"Se kun se tyttö piti sen puheen. Siitä ilmastonmuutoksesta."

"Se kasvihuone liittyi jotenkin siihen näytelmään."

(Taalintehtaan koulun 3-6 luokan oppilaat, ryhmähaastattelu 28.11.2016.)

Tämän koko kokemuksen perusteella kun seuraavaksi lähtisin tekemään näytelmää ilmastonmuutoksesta alakouluikäisille säilyttäisin tunnelmaan liittyvät elementit, jotka onnistuimme rakentamaan. Mielestäni tarinaan saatiin lopulta juuri se oikea vakavuuden, huumorin ja toiveikkuuden tasapaino, jota lähdettiin hakemaan. Aihetta ei väistetty, vaan tarinan päähenkilö Eppu rehellisesti kauhistuu siitä, mitä ilmastonmuutos voi

edetessään pahimmillaan tehdä hänen tulevaisuudelleen. Tarina selvästi toimi, sillä esitys naulitsi kohdeyleisönsä paikoilleen seuraamaan, mikä oli paras esityksestä saamani palaute. Myös opettajilta saimme hyvää palautetta kuten ”tämän esityksen tulisi kiertää mahdollisimman monessa koulussa”, ”mahtava maailmanparannus-esitys ja hyvät näyttelijät”, ”oppilaat olivat vaikuttuneita”. Sen sijaan seuraavalla kerralla rakentaisin näytelmän ja työpajan enemmän limittäin, niin kuin alunperin olikin tarkoitus. Mitä enemmän lapset pääsevät itse osallistumaan näytelmän taikamaailmassa, sen syvempiä omat kokemukset ovat ja sitä paremmin käsitellyt asiat jäävät mieleen. Säilyttäisin kuitenkin jonkinlaisen lyhyen purkutilanteen, jossa ollaan palattu takaisin arkitodellisuuteen. On hyvin tehokasta kerrata juuri koetun taide-elämyksen jälkeen, mitä ilmiöitä näytelmässä käsiteltiin ja miten ne liittyvät toisiinsa. Tekijöiden turvallinen jutusteluhetki ilman roolia auttaa myös tunnustelemaan tunnelmia koetun jälkeen ja purkaa myös mahdollisia esityksestä syntyneitä negatiivisia tunteita. Tämä antaa tekijöille hieman enemmän liikkumavaraa dramaattisempienkin teatterin keinojen käytössä, kun yleisöä ei jätetä ihan yksin kokemuksen jälkeen.

Sanna Koskisen väitöskirjassaan luoman ympäristövastuulliseen osallistumiseen oppimisen prosessin mukaan ympäristökasvatustoiminta ja -kampanjat toimivat niin, että joka kerta toimintaa ovat ajamassa valmiiksi aktiiviset toimijat, jotka saavat mukaan tai edes jotenkin koskettavat toiminnallaan ennalta passiivisia toimijoita. Toiminnan tai kampanjan jälkeen, riippuen siitä, kuinka onnistuneena kukin toimintaa piti, osa ennalta aktiivisista toimijoista saattaa lannistua ja muuttua passiivisiksi. Mutta samalla osa passiivisista saattaa voimautua ja muuttua aktiivisiksi. Nämä passiiviset eivät siis ilman kyseistä ympäristökasvatustoimintaa - tai kampanjaa olisi ikinä aktivoituneet. Näiden ihmisten vuoksi jokainen kampanja ja teko on arvokas ja edistää ympäristövastuullisuuden tavoitetta. (Koskinen 2005, 29) Ympäristökasvatuksellinen teatteriesitys ja varsinkin draamatyöpaja voidaan nähdä kampanjan tavoin. Varmasti yksi esitys ei jätä jokaiseen kokijaan jälkeä, mutta jos yleisössä on yksikin, joka esityksen vuoksi aktivoituu tai johon kipinä omaan toimintaan jää kytemään, esitys on täyttänyt tehtävänsä ympäristövastuullisuuden tavoitteen näkökulmasta.

8 Lopuksi

Ihmiset ovat niin erilaisia; toiset tarvitsevat rajusti ravistavia kokemuksia, jotta mielenkiinto syttyy. Toiset taas ovat hyvin herkkiä ja pienikin synkkä kuva tai ajatus saattaa jättää raskaan taakan mielikuvitukseen muhimaan pitkäksi aikaa. Varsinkin kun on kyse lapsista, joiden elämäkokemus ei vielä ole niin laaja. Lapsen oikeus tietoon motivoi minua, mutta skenaario, jossa yksinkin lapsi lähtisi pois esityksestäni tai työpajastani ahdistuneena, totta kai hirvittää minua tekijänä ja haluan eliminoida sen mahdollisuuden. Tämän ristiriidan vuoksi rohkean lastenteatterin gurun Suzanne Ostenin ajatukset kiehtovat minua ja johdattelivat myös tämän opinnäytetyön syntyä. Olen samaa mieltä Ostenin kanssa siitä, että lapset ovat tärkeitä jo lapsina ja heille tulee tarjota taiteellisesti korkealaatuista ja ajatuksia herättävää teatteria. Toisaalta juuri keväällä 2016 Ostenin tuore elokuva ”Flickan, mamman och demonerna” sai Ruotsin mediaraadilta lapsilta kielletyn leiman eli sille asetettiin 15-vuoden ikäraja, jota Osten itse vastustaa (Pipping & Adler Sandblad 2016, Osten 2016). Ei siis todellakaan ole yksiselitteistä millainen aineisto sopii alaikäiselle katsojalle. Näkökulmasta riippuen mielipiteitä on monia. Varmaa kuitenkin on, että ahdistavia aiheita lasten kanssa käsitellessä työryhmän tulee olla erityisen herkkänä ja tuntea vastuunsa.

Mitä siis tulisi ottaa huomioon kun tehdään ilmastonmuutosaiheinen esitys alakouluun? Tärkeintä on löytää aiheeseen kohderyhmän elämää koskettava tulokulma ja rajata ulos se, mikä ei lapsen vastuulle tai vaikutuspiiriin kuulu. Vastuu ilmastonmuutoksen torjunnasta kuuluu ensikädessä valtioille, joiden tulee muuttaa yhteiskuntien rakenteita niin, että ne mahdollistavat ja kannustavat ilmaston ja ympäristön kannalta kestäväan elämäntapaan. Silti valtiot koostuvat toisaalta yksilöistä ja jokaisella on myös vastuu omasta elämäntavastaan ja jokainen voi olla myös suuremman muutoksen alullepanija. Näistä yksilön vaikuttamiskeinoista myös monet ovat jo alaikäisille lapsille mahdollisia ja siksi heidän tulisi saada niistä tietää. Toinen tärkeä elementti mitä tahansa lastenteatteriesitystä rakennettaessa on toivo. Vaikka esitykseen sisältyisi synkkiäkin ajatuksia ja tulevaisuudenkuvia, tulee lopun jättää katsojalleen toiveikas tunnelma ja valoisa kuva tulevaisuudesta. Ilmastonmuutoksen kohdalla toivon sisältyy olennaisesti ymmärrys siitä, että myös minulla on mahdollisuus ja oikeus vaikuttaa asioihin. Kolmas tärkeä rakennuspalikka on mahdollisuus purkaa koettua riittävällä tavalla. Työryhmän tulee tuntea vastuunsa myös esityksen jälkeen. Lisäksi esityksellisten keinojen tulee olla totta kai myös kohderyhmälle sopivia, mikä vaatii tekijöitä perehtymään ja kiinnostumaan kohderyhmästään. Mutta mielestäni näistä kolmesta tärkeimmästä rakennuspali-

kasta saadaan jo riittävän vahva perustus aikaan kunhan tekijöillä on oikea intentio eli palvella lapsiyleisön etua.

Yhdistelmänä koko kokemus *Zä-däm*-projektista ja sen rinnalla kulkenut pohdinta, joka lopulta johti opinnäytetyöhön, on ollut valtava oppimiskokemus. Prosessi on laajentanut osaamistani sekä draamaohjaajana että ympäristökasvattajana. Toisaalta tässäkin tapauksessa tieto on lisännyt tuskaa, kun olen tullut uusilla tavoilla tietoiseksi alakouluikäisten lasten kohderyhmän erityispiirteistä ja tekijältä vaadittavasta herkkyydestä. Jostakin syystä lapsille ja lasten kanssa taiteen tekeminen kiehtoo kuitenkin yhä enemmän ja enemmän. Yhteisen taikamaailman kokeminen ja arkimaailman mahdollisuuksien tuolle puolelle kurottaminen yhdessä lasten kanssa tuntuu tarjoavan oivalluksia, joita ei aikuisten kanssa voida tuottaa. Toisaalta myös aktiiviseen ympäristökansalaisuuteen kasvattaminen motivoi työtäni lasten kanssa. Yksikään lapsi ei esimerkiksi tuonut ryhmähaastatteluissa esiin, että hän voisi itse pyrkiä vaikuttamaan myös muiden ihmisten käyttäytymiseen tai yhteiskunnan rakenteisiin. Tämä onkin radikaali ajatus, että lapsilla voisi olla mahdollisuus sellaiseen vaikuttamiseen. Tällaista lasten ”emansipaatiota” haluan lähteä jatkossa yhä edelleen edistämään ja soveltaa siihen tarkoitukseen sopivia draaman keinoja.

Mielestäni lastenteatterin tarkoitus ei ole ainoastaan kouluttaa uusia teatterinkävijöitä tai ympäristökasvatuksen tulevaisuuden äänestäjiä, vaan lapset ovat myös tärkeitä lapsina ja heidän mielipiteensä ovat painavia jo nyt. Vaikka minua aikuisenakin kalvaa ahdistus ja pelko siitä miltä maapallomme tulevaisuus mahdollisesti näyttää, koen että minun velvollisuuteni on mennä sen toivottomuuden sisään ja kerta toisensa jälkeen löytää uudelleen niitä heikkoja toivon signaaleja, joita lähdän mukaan vahvistamaan. Vain toivo mukanani voin mennä avoimena lasten luo ja pyrkiä sytyttämään kipinän tarttua toimeen ja ottaa tulevaisuus omiin käsiin.

Lähteet

Cantell, Hannele & Koskinen, Sanna, 2004. Ympäristökasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä. Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

EWContributor, 2015. 21 Youths File Landmark Climate Lawsuit Against Federal Government. Ecowatch (verkkojulkaisu). <http://www.ecowatch.com/21-youths-file-landmark-climate-lawsuit-against-federal-government-1882083365.html> (Luettu 17.10.2016)

Heimonen, Ida 2016. Ilmastomuutosaiheinen teatteri Suomessa. Opinnäytetyö (AMK). Metropolia Ammattikorkeakoulu.
http://theseus.fi/bitstream/handle/10024/109208/heimonen_ida.pdf?sequence=1

Heinonen, Helmi 2014. Ei saa katsoa! - Näkökulmia haitallisen aineiston käsitteelle lastenteatterissa. Opinnäytetyö (AMK). Metropolia Ammattikorkeakoulu.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/81632/Heinonen_Helmi.pdf?sequence=1

Hiltunen, Jaana & Konivuori, Heli 2005. Vihreä draama. Jyväskylä: Sarmala Oy.

Hurmerinta, Kristiina 2011. Isot aiheet kehiin. Teatteri, 2011 (6), 16-19.

Ilmari-kouluvierailut. Ilmari-kouluvierailumateriaalit. Ilmasto.org. <http://ilmasto.org/ilmari-materiaalit-saatavilla-kouluvierailut-tauolla> (Luettu 11.11.2016)

Koskinen, Sanna 2005. Ympäristövastuullinen osallistuminen oppimisprosessina. Terra. 117: 1 2005.

Koskinen, Sanna 2010. Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina - ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen. Väitöskirja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Lonka, Pipsa 2011. Lastenteatteri on uusi kansanteatteri. Teatteri, 2011 (6), 8-12.

Loukkola, Jaakko 2010. Kasvattavaa taidetta - Pedagoginen lastenteatteri. Opinnäytetyö (AMK). Turun Ammattikorkeakoulu.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/12918/Loukkola_Jaakko.pdf?sequence=1

Lähde, Anu 2008. Kylässä koulussa - järjestöjen kouluvierailuopas kansainvälisyyskasvatukseen. Suomen YK-liitto, Kepa ry, Plan Suomi säätiö, Amnesty International, Seta ry, Taksvärkki ry, Suomen Unicef, Nuorten Akatemia.

Oppimateriaali, 2016. Oppimateriaali – Käsikirjoittamisen käsitteitä ja tehtäviä.
<http://oppimateriaali.wikidot.com> (Luettu 20.12.2016)

Osten, Suzanne 2016. Remissvar avs. förslag till lag om ändring i lagen (2010:1882) om åldersgränser för film som ska visas offentligt. Blogiteksti.

<https://suzanneosten.se/2016/09/16/remissvar-avs-forslag-till-lag-om-andring-i-lagen-20101882-om-aldersgranser-for-film-som-ska-visas-offentligt/> (Luettu: 17.11.2016)

Pipping, Lisbeth & Adler, Sandblad Fia, 2016. Varför barnförbjuds årets viktigaste barnfilm?. Dagens Nyheter. DN.åsikt (verkkajulkaisu). <http://asikt.dn.se/asikt/debatt/varfor-barnforbjuds-arets-viktigaste-barnfilm/> (Luettu: 17.11.2016)

Suomen Unicef, 2016. Yleissopimus lapsen oikeuksista. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/> (Luettu: 19.11.2016)

Haastattelut

Taalintehtaan koulun 1-6 luokan oppilaat 2016. Neljä ryhmähaastattelua: 6.4.2016.

Taalintehtaan koulun 3-6 luokan oppilaat 2016. Kaksi ryhmähaastattelua: 28.11.2016.

Haastattelukysymykset

Ryhmähaastattelu: 6.4.2016.

Ilmastonmuutos

Oletteko kuulleet joskus sanan ilmastonmuutos?

Mikä on ilmastonmuutos? Miten kuvailisit ilmastonmuutosta? Missä se on?

Mitä ajatuksia ja tunteita se herättää?

Keneen se liittyy? Liittyykö se jotenkin sinuun? Miten?

Mistä ilmastonmuutos johtuu? Voiko siihen vaikuttaa? Kuka siihen voi vaikuttaa?

Supersankarit

Mitä supersankareita teillä tulee mieleen? Kuka on teidän mielestä supersankari? Mitä se tekee? Kuka on teidän oma supersankari?

Mitä supervoimia ilmastonmuutoksen estämiseen tarvitaan?

Mitä muuta teillä tulee mieleen supersankareista?

Haastattelukysymykset

Ryhmähaastattelu: 28.11.2016.

Näytelmä

Muistatteko kun näitte toukokuussa *Zä-däm! Supersankari sulla on pöksyissä* -näytelmän?

Mitä muistatte esityksestä?

Mitä muistatte työpajasta?

Mitä nyt ajattelette ilmastonmuutoksesta?

Tuliko esityksessä tai työpajassa jotain uutta asiaa ilmastonmuutoksesta?

Voitteko te mielestänne vaikuttaa ilmastonmuutokseen? Miten?